

Sigrid Undset — Prevedel Peter Butkovič:

OJ PRIDITE, PRIDITE V BETLEHEM!

STARI mojstri so prav radi slikali novo- rojenega Gospoda Kristusa povsem naravno: ljubka, z mehko dlako pokrita otroška glavica je velika v primeru s telesom, udje pa so revni in drobni. Otrok je vtaknil prst v usta in sesá na njem. Medtem z rožnato peto zamišljeno riblje nožice. Ubogi dojenček leži na golih, mrzlih tleh: v najboljšem slučaju je razgrnjena pod njim pest slame ali majhen, bel prtiček.

Vitka in lična devica Marija pa kleči globoko pogreznjena v premišljevanje in molitev. Gleda na svojega sinka, ki ga je nosila v naročju in mu dala telo od svojega telesa. Vidi svojega Boga, Stvarnika in Odrešenika, ki si je izvolil to zemljo za prestol in je nočno nebo z migljajočimi zvezdami njegov plašč, s katerim je ogrnil svojo mater in sebe.

Sveti Jožef pa, zvesti in pravični, stoji ob strani kot čuvaj. Blizu njega so angeli, verni svetovavci tesarjevi. Privzeli so vidno postavo in se prav praznično odeli: imajo gosto nagubane, bele platnene obleke, prav kot strežniki pri veliki maši; ob njihovih prekrasnih in rdečeličnih obrazih pa padajo lasje v gostih kodrih. Da bi nekoliko pregnali ta napuh iz svojih kodrov, so si nataknili krone iz zlata in cvetlične vence.

Samo njihov gospod in kralj sme priti k temu slovesnemu praznovanju brez takih-le okraskov. »Njegovo je nebo in Njegova je zemlja«; okroglo zemljo in vse, kar je na nji.

je On ustvaril. Sedaj pa je prišel kot zadnji in najmanjši izmed vseh, da bi služil človeku, kakor je bila od vekomaj božja volja, božji preskrivnostni sklep, nad katerim se mi v svoji malenkostni nezavednosti zgražamo in spotikamo.

»Vaše srce naj ne bo žalostno,« pravi Jezus svojim učencem in »Ne bojte se! —« je ena izmed Njegovih zadnjih besed. Isto pravi, ko stopa na našo zemljo, samo da še bolj pouzdarno nego z besedami. Kdo bi se bal dojenčka? Polblazni idumejski kralj na jeruzalemskem gradu, ki je bil tako dolgo jetnik v kraljestvu svojih lastnih divjih sanj, da je izgubil smisel in slast za najnavadnejše in ljubke vsakdanje stvari življenja! Tolpa divjih lovcev, ki drve v božični noči skozi viharne oblake, ta se boji ... K ljudem pa, ki so blage volje, je prišel knez miru kot novorojeno dete v ja-elcah in je prav hotel priti k nam tako ubog in nag, da bi mi vsi lahko kaj storili zanj.

Ali ne obstaja ta zadnji in najskrivnostnejši vzrok božičnih radosti ravno v tem, da je bil svet na glavo postavljen? Vsemogočnost je odložila vse svoje znake veličanstva in vzame naše darove, ako mu jih privoščimo. Skrivnost odrešenja prihaja k nam z božično igro in resnost te igre presega vse naše razumske moči; že dva tisoč let odmeva ves svet vsako zimo v hrupu in radosti otrok, ki prihajajo v hlevček na obisk, in ljudje se ogrejejo in razveselé v ti igri okoli božjega Sina, ki je radi njih postal otrok.

Skozi pesnitve in sanje srednjega veka pa gre prikazen: Antikrist —. Ko pride, nastopi hipoma kot odrasel človek. Ne more postati majhen in ponižen, da bi bil rojen iz žene. On,

P. Gaudenzi: Bogorodica.

BOŽIČNI DAROVI.

1.
Kolednik mali
pojem nebeškemu kralju,
v Betlehem potujem,
veselje oznanjujem.

2.
— Tolminski pobič,
povej nam, kaj neseš
nebeškemu kralju
v zibeli slamnati. —

3.
Nesem golobico,
to svojo dušico,
Ljubáv v srcu,
to mojo ovčko.

4.
Mamica v beli izbi
gorko me je poljubila,
ta pozdrav veselo nesem
bratu Jezusu.

5.
Z očetovega čela
kaplja je spolzela,
potno kapljo nesem,
zanjo se ves tresem.

6.
In v malih rokah
ko v belem košku
nesem rahlo cvetje,
mojih sestic petje.

Aljoša.

ki je vso večnost izmišljal veliki načrt upora in razdejanja sveta, nima časa, da bi se igral na ulici z drugimi vaškimi otroci v koticu vesoljnega kraljestva. Samo Vsemogočni, ki je vse ustvaril in vse vzdržuje, najde pomočke, da zadremlje med oblanci v delavnici svetega Jožefa in se obesi na Marijino roko, ko gre po vodo k studencu pred mestni zid.

Hudič pa se prikaže, kakor je prav, v to ali ono človeško podobo preoblečen. Najvažnejše v pripovedkah o hudiču pa je to, da gre vedno za preobleke. Skušnjavec, ogleduh se prikraje v vseh mogočih nošah. Mogoče, da nastopi — iz vzrokov, ki so nam neznani, — najraje kot mož z rožički na čelu in s konjskim kopitom. Našemi pa se ravnata tudi kot lepa dama ali pa kot častitljiv samostanski brat, ko črn kuža ali razgreto ščene in še ko petelin brez glave. Samo da je preobleka primerna.

Bog pa prihaja k nam zvest in od večnih časov nas ljubeč. Z mesom in s krvjo se združuje z nami, da se skupaj s človeškim rodom bojuje kot resničen Bog in resničen človek med ljudmi. Njegovo srce, ki je vsa polnost božanstva, je bilo pod Marijinim srcem; njegova usta, iz katerega je izšel meč pravice, kakor je videl sveti Janez, so pila iz Marijinih prsi.

Marija je dvignila svojega moljenega Sina, Ga povila v plenice in Ga drži v belih rokah. Jezušček pa sloni z glavo na materinih prsih in zre čez podpirajočo Marijino roko s svojimi resnimi otroškimi očmi doli na nas vse. Še tesneje se stisne k materi, ki privzdigne Njegovo desno ročico; in ta otroška ročica blagoslavlja pastirje, ki vstopajo. Marija mora z otrokom sestiti, da si ga gostje dobro ogledajo. Stari poglavar iz vzhodne dežele leze po kolenih k obema in daruje zlato kadilnico. Morda ima Jezušček veselje nad darom in bi se rad igral z njo. Poslušaj, kako rožljajo verižice na nji! Njegova ročica brodi še po zraku in vesel cepeta z nožicama... Potem se ročica dobrikajoč spusti na starčkov vo glavo...

Ljudje so si napravili podobe boginj z njih božanstvenimi otroci in jih molili: egipčanske, babilonske, kitajske boginje. Ne ena ni mogla razlivati blagoslova miru na življenje in igre otrok. Bile so divje in svobodoljubne, okrutne in hudomušne kot narava, katere podobe naj bi bile.

Pa se je prikazal otrok Človekov: žena. Ljubezniva devica, polna milosti, ponižno odgovori angelu, ki prinaša poročilo od Njega, ki je ustvaril devico in angela: »Glej, dekla sem Gospodova: zgodi se mi po tvoji besedi!« In Beseda je meso postala in med nami prebivala. Marija dvigne pred nami otroka, ki je

resničen Bog in resničen človek, ki je prišel, da bi nas odrešil. Kajti vsaka posamezna duša je več vredna, kot vsa minljiva krasota zemlje in zvezdâ. In Marijin Sin nam pove, da smo, kar delamo ali ne delamo najmanjšemu izmed Njegovih bratov, Njemu storili ali pa ne storili.

Podobe boginj strohne zapuščene in pozabljene. Spomin na orgije, na krvne obrede in žalostinke njihovih častivcev izzveni v zmešane bajke in pravljice za otroke, ki se igrajo in radujejo okoli Matere usmiljenja, kjerkoli se pokaže z Jezusom v naročju.

Kjer pa jo ljudje prepodijo, se splazi Herodova pošast k njim in ljudje v blodnih sanjah Idumejcev ponorijo za vladanje in uživanje, za razveseljevanje v novozidanih palačah in za krvoprelitja v temnih hramovih. V srcu pa ostane Herodovo sovraštvo proti lastnim otrokom in strah pred njimi. In stare prikazni boginj preosnove, rojstva in trdnjenja, brstenja in odpadanja listov se spet povračajo. Vsaka teh boginj pritiska svojega otroka na srce in je pripravljena za borbo proti otroku druge boginje. Otroci Lete napenjajo spet lokove in ni milosti za sinove in hčere Niobe.

Spremimo zatorej otroke, ki pevajo iz polnega grla:

Hitite, kristjani,
z radostjo navdani!
Oj pridite, pridite v Betlehem!

Ko si pa dajemo božične darove v Njegovem imenu, pomislimo, da nam je On dal sonce, luno in zvezde, zemljo z gozdom in skalo in morje in vse, kar mrgoli v njem in vse, kar zeleni in cvete in sad rodi. Za vse to smo se borili in vse to smo zlorabljali. Da nas spet reši vseh neumnosti in naših grehov, je prišel in se dal samega sebe, da je postal naš odrešenik... Zato pojdemo v Betlehem

...ter iz srca molimo Jezusa!

Venceslav Sejavec:

Včasih smo tako prosili...

*Včasih smo tako prosili:
naj nam Bog da solnčeca,
dobra božja mamica
naj nasuje nam v naročje
polno belega srebra,
da si kupimo konjičke,
hitre kakor božje tičke,
da prek holmov poletimo,
skozi zlata solnčna vrata
v raj nebeški prihitimo.*

Ivan Pregelj:

MAGISTER ANTON.

Roman iz šestnajstega stoletja.

6. Kakor petelin.

VELEL je magistru sestri, postavil na mizo vina in kruha. Potem pa je dejal resno: »Magister Tone, besedo, preden izpijeval«

»Prosim!« je odgovoril magister.

»Ali si čeden?« je vprašal rezko in nekam dvoumno vikar, da je magister ostrmel.

»Golazni nimam,« je povedal skromno.

»Umej me,« se je razodeval vikar. »Če si res in ves pravi, sem hotel vedeti. Saj si prej čul o Juriju, ki ga je Tomajski ravnal v šole. Pa tudi tu veš, da jih je dvanajst sedlo k večerji in je bil eden med njimi hudič. In še celo, ko je tri v Getzemani vzela, prav čedni niso bili, saj so spali. Zdaj povej, kako je bilo s teboj, ko si hodil po svetu petnajst let.«

Magister se je oddahnil in dejal pohlevno:

»Bom pa povedal, gospod vikar. Nič takega nisem skušal, da bi me moralo biti sram.« Vikar je prikimal in se široko naslonil v svojem sedežu. Nezaupanje, ki se je bilo vzbudilo rahlo v njem ob trpki kuharičini besedi, je povsem ugasnilo. »Baba,« je čuvstvoval o njej, »kam je gledala, da ga je hotela obsoditi in še meni dopovedati. Pod noge pač, ki ga pričajo, da jih je obrusil kakor pes potepen. V oči mu pa ni pogledala, ki so poštene kakor pri mlademu volu; pa v lice mu tudi ni, ki je, Bog mi v greh ne šteje, prav tisto kakor ga ima sveti Rok, ki bolno koleno kaže pa mu pesek v gobcu kruha moli. Pa se strpi, vikar Jože! Naj pove, kod je mahdravil, naj sam dokaže, kako modro je poznal sveti Job žensko pamet in bi bil moji Mici sodil, da je govorila kakor nespametne ženske sploh.«

»Quasi una de stultis mulieribus,«¹ mu je ušlo iz misli na glas in zmedlo magistra. »Mislil! Naj te ne moti. Pripoveduj!« je zato pozval gosta. Magister je segel k sebi, razgrnil in položil nekaj listov predse na mizo. Dejal je:

»Tu so pisma, ki so mi jih dali, da me potrčijo. Zdaj bom pa povedal, kako je bilo.«

Vikar je segel po listinah. Magister se je odkašljaj. Potem pa je začel govoriti, tiho, mrtvo, kakor da je dremoten in da ni doživel on sam, nego nekdo drugi.

»V torek na praznik svete Ane je bilo in prav hudo se mi je storilo, ko sem pomislil, kaj bom storil pa prav na dan in god svoje rajne matere. Pri maši sem Vam stregel, pa

sem videl brata Frančiška iz Kopra, da je v cerkev stopil in sem si dejal: fant, še danes boš moral po gospodovi želji ž njim v samostan. Pojdeš ali pa ne pojdeš, sem še dejal, stregel do konca, bil hudo zmeden, skušal moliti, da bi mi Bog pravo spoznanje dal, in našel, da v samostan za hlapca ne pojdem. Kako sem se izognil tej poti, veste sami.«

»Vem! Zvonec si vzel s seboj,« je potrdil vikar.

»Zvonec, ki sem ga med mašo vedno v žep spravljaj, ko sem luči upihoval po svetem opravilu. Pa šele šest ur hoda z doma sem opazil svojo zmedo in se vrnil. Po noči, ko je vse spalo, sem prišel nazaj.«

»Začetek ni slab,« je mrmral vedro vikar.

»Ko sem se v drugo ločil od Štanjela, sem hodil vzdržema do Postojne. Ker sem bil vso noč na potu, sem bil že truden in lačen. Tako sem prišel mimo hiše, ki so jo prekrivali. Krovec se je ozrl s strehe name, pa mu je padla skrilja iz rok in meni na glavo, kakor da je nalašč meril. Udarila je hudo, ubila se pa ni. Pa sem jo pobral in možu na strehi nazaj postal. Bilo mu je všeč. Dal mi je jesti, pa sem mu ves dan do večera podajal. Ko sem se po noči naspal, sem šel naprej.«

»Le pojdi naprej, strehar,« je budil vikar.

»Pri tisti priliki, gospod vikar, ko mi je padla skrilja na glavo, sem se spomnil neke Vaše modrosti in si obljudil, da se bom ravnal po njej. Kakor petelin, ste učili nekoč, naj bo tudi človek, kakor petelin, ki ga slikajo, da gleda z enim očesom v nebo, z drugim pa v zemljo. Da hočem vselej gledati na dušno zdravje in telesno dobro, sem sklenil in menil, da bom tako vsaj nekaj hvaležnosti pokazal za Vaše dobrote, ki jih takrat nisem mogel ne povrniti ne s poslušnostjo priznati. V kloster nisem mogel, hotel sem biti učen. Tako sem šel.«

»Kakor petelin z desnim očesom v nebo, z levim v zemljo. Dobro. Nadaljuj, Ulisses od Mahničev!«

»Dotekel sem trgovca s petimi mezgi. Ne vem, kaj je tovoril. Pridružil sem se mu in me je vzel za poganjača. Hotel sem na Ljubljano, on pa me je zmotil na Ribnico. Pa je prišla na tej poti neka bolezen nad me, da je šlo od mene kakor iz škafa in sem obležal v krčmi ob cesti. Ljudje so imeli usmiljenje z menoj. Zato pa sem ostal tam do jeseni in služil pri višjemu duhovnu, ki mi je bil kaj naklonjen, in sem že upal, da mi bo pot v šole naravnal. Pa je odšel nekega dne proti Novemu mestu in name pozabil. Ostal sem v Ribnici čez jesen, se naučil rezljati žlice in suho robo pa še nastavljati polhom. Hvalili so me, da vem najbolje za godno stečno. Ko pa so polhi minili, me ni dalj strpelo. Ubral sem jo za višjim du-

¹ »Kakor ena izmed nespametnih žensk!«

hovnom. Bila je taka zima, kakor je niso pomnili. Po zidanicah pa je bilo vina, da je posoda ni zajela. Ljudje so peli in pili in me medse vabili. Kod in kje sem ves mesec hodil, sam ne vem. Niso mi dali dobri ljudje, da bi se bil streznil. Streznil nas je vse skupaj Turak, ki je prišel ropat na metliško stran. Takrat me je pot zanesla nekam mimo Čabra. Vso zimo sem prebil potlej pri nekem tkalcu. Tako sem se nekaj malega še tkati naučil. Spomladi pa sem šel naprej.«

Vikar je nalil vina in dejal:

»Poplakni grlo; že vidim, da tvoje tkanine ne bo kmalu konec.«

Magister je srknil nekaj kapljic in nastavlil:

»Res, gospod vikar! Doživel sem marsikaj, a moram reči, da mi ni žal. Kdo ve, ali mi kdaj še ne bo v prid. Tako sem v nadaljnjem zašel še med brodarje na Savi. Tedaj bi bil ob veliki vodi kmalu utonil. Pa nisem. Še nekoga drugega sem iz vode potegnil. Izgubil pa sem bil obuvale. Brodarji so me pošteno plačali, da sem si dal umeriti nove čevlje in jo tako udaril na štajersko stran. Pridružil se mi je na poti berač, ki je vedel mnogo povedati. Nekaj potov sem pošteno delil večerjo ž njim. Pa mi je četrto noč slabo povrnil. Vzel mi je vse novce pa še nove čevlje, da sem moral bos naprej. Prišel sem v Celje. Tam je ob cesti kovačija. Kovač je stal v vratih. Videl je, da sem bos, in se smejal, ali naj me podkuje. Nisem gledal, kam sem stopil, pa je bila podkev na tleh, ki jo je bil prav prej vrgel z naskovala kovač. Stopil sem nanjo. Kovač se je zasmel, mene pa je železo speklo. Da je mrzla, naj še obliznem podkev, se je norčeval kovač, pa sem se zasmel in dejal, da bom obliznil, a naj jo prej prahu obriše. Bil sem mu povšeč. Tri leta sem ostal pri njem za vajenca in pomagača in si zaslužil lep denar. Pa še nemiškega sem se privadil. Potlej je kovač umrl in sem šel. Izgubil sem bil obilo časa, skorajda že pozabil, čemu sem se namenil po svetu. S kovačem, dokler je živel, namreč ni bila šala.«

»Ha!« se je uvedril vikar. »Si skusil? Da zdaj kovati znaš, pa tudi dobroto spoštovati?«

»Sem,« je odvrnil skromno magister in povedal, da je šel nato proti Dunaju. Huda vročina bolezen, ki se ga je lotila, mu je vzela vse lasi in še novec, ki ga je bil prislužil. Zopet je moral iskati, kako bi se prehranil. Truden, lačen, brez las je prišel v Gradec. Bil je tak, da je zbujal smeh pri ljudeh, ne da bi se jim smilil.

»Stopil sem v neko cerkev in se vneto priporočil Bogu«, je pripovedoval, »potem pa sem šel po mestu. Nad nekimi vrati sem tedaj zagledal znano sliko, petelina z napisom:

v dve plati! Pa me je nekdo potrepal po ramenu in vprašal, ali gledam. Gledam, sem dejal. Pa ali umem? je vprašal oni in sem potrdil. Bil je suhljat in gobast človek z živimi očmi in veselim licem. Povedal sem mu vse, kdo sem, on pa, naj grem z njim. Pa sva vstopila. Bil je lekar. Uslužil sem se mu za pomagača in našel v njem človeka, ki mi je hotel dobro. Kakor petelin, v dve plati. Za Janca se je pisal, pa se je bil po bukovsko nazval za Hirkana. Od mene je hotel, da sem vedel in znal njegov posel; pomagal mi je pri tem učiti se bukovskega in še drugih potrebnih vrednosti. Bil je več človek. Še danes vem mnogo tega, kar sem se pri njem naučil o zlatu, ki je Lev, Blagoslovljeni kamen, Solčni sin, Oče ognja, Večja luč, Rdeče testo in ima še sila drugih učenih nazivov. Poznam še kamen cancerum ali račji proti zavijanju v črevih, kamen anguium ali kačji proti strupom in kugi, figij ki kamen proti tvorom, lignum santalum — zdravilni les; prebral sem učeno knjigo de causis salubribus in de septem rebus naturalibus, pa še spis o prvinah de quattuor qualitatibus primis —.«

»Utihni že,« je vzkliknil vikar. »Saj ti verujem, da si ves farmakopološ, ampak zato ne bodi že dolg od Abrahama do Mojzesa. Kaj si že doživel, povej.«

»Povem,« je nastavlil magister, »pa mi ne zamerite. Človek govori iz spominov pa ne ve, kdaj je dovolj. Pa včasih je celo živeti lažje kakor pa povedati. Pa da nadaljujem. Dobrega svojega skrbnika Hirkana sem moral zapustiti. Celo pravični greši sedemkrat na dan. Še bolj moder človek se vsaj enkrat v življenju zmoti. Tako se je tudi moj tedanji gospod. Oženil se je, kljub svoji priletnosti in gutti rosacci, kakor imenujejo učeni višnjevinski nos. Vzel je kaj mlado ženo. Mene ni marala. Spravila me je od hiše. Kot sem poslej izvedel, je storila dobremu možu še hujše. Spravila ga je v zgodnji grob. Tedaj pa, ko sem jaz slovo jemal, je bil še veder. Težko mu je bilo, da jemljeva slovo. Dal pa mi je priporočilno pismo za prijatelja na Dunaju, učenega Kovača ali Fabra. Tako sem šel znova na pot.«

Prenehal je za trenutje in zopet srknil kapljo vina. Potem je nadaljeval.

»Gospod Faber je bil pravnik — juris perites. Postal mi je učitelj in reditelj. Služil sem mu, prepisoval mu učene knjige in se še sam učil. Spoznal sem učene Bartola in Balda, slišal prenekatero izkušnjo ali repeticijo in še sam poskušal nekoč pol zares pol za šalo razpravljati kot opponens in defensus¹ o božjih skrivnostih in pravu. Spoznal

¹ Napadalec in branitelj nauka o božjih skrivnostih.

sem, da je vse prav, česar se človek nauči. Ob svojem novem učitelju sem ostal sam sebi zvest. Hodil sem v cerkev in molil zjutraj in zvečer. Moj učitelj v tem oziru ni bil vzgleden. O cerkvi in cerkvenih je govoril bridko. Včasih pa ga je bilo celo lepo poslušati, ko je pustil, da sem mu moral brati iz Erazmovih pogovorov, pa je sam zdajpazdaj še svoje pripomnil. Pohujšalo me ni. Mislil sem na pošteno mater svojo, na Vas in Štanjel...»

Beseda mu je zastala. Vikar je videl, da mu je stopila rdečica na obraz. »Na Štanjel...« je pozval, a magister ni znal povedati. Kakor v zadregi se je odkašljaj in dejal šele na to nekam osvobodeno:

»Na Štanjel in na Vas, gospod vikar, kakor ste me vselej le dobrega učili, sem mislil. A hvaležen sem gospodu Fabru le bil. Pozneje sem pa le moral iz njegove hiše.«

Rdečica ni izginila z njegovega lica, temmanj, ko je opazil, da ga vikar od trenutka do trenutka ostreje motri. Kar nič več mu ni šlo, da bi po svoje in na široko povedal. Vikar je moral ob njegovi besedi bolj ugeniti, da je imel oni Faber ženo, ki možu ni bila zvesta in se je začela usiljevati tudi mlademu moževemu varovancu, ki ni mogel biti ne nevljuden ne dovolj odločen, da ga ne bi zasledovala. Tedaj se je spoznal z nekim Jernejem, ki se je pisal za Žolno. Ta mu je povedal, da je prišel od tržaškega škofa Petra, ki je učen človek in dijakom naklonjen. Magister mu je zaupal svoje neprilike. Žolna mu je modro svetoval, naj gre v Trst. Magister se je odločil. Poslovil se je pri Fabru in mu priporočil Žolno. Od Fabrove žene se ni niti poslovil.

»Prav, prav!« je oživel vikar in se vnel mal v tistem veselju.

»Ali je še tako dober, pa se je prej stidil očitno in rdel že ob misli na nečedno babo? Kako da potem še ni duhovnik, da mu svečeništvo menda prav tako malo diši, kakor redovniška kuta? Strpi se, Jože, vse izveš. Lagati ne zna in ne more. Ob prvi lažnjivi bi zardel.«

Tako je doumel vikar. Magister pa je pripovedoval, kako je prišel nato v Trst, kako je na poti izvedel za otroka Pavla Skaličevega, siroto sirotne matere, zadnje njegove sorodnice, kako je prvokrat videl otroka pri Svetem Križu, obljubil nesrečni materinski deklici, da bo skrbel za njeno dete, in pozneje izvedel, kako se je vikar Jože za otroka zavzel, ki je ostal sam po materini smrti. Povedal je, da bi bil sam rad videl svoj rojstni kraj, se opravičil radi tega, da je nekoč tako grdo in skrivaj odšel, a da si ni upal. Tudi pisati ga je bilo sram, pa saj tudi časa ni imel. Bil je kratko časa pri Bonomu v Trstu.

Kmalu je odšel naprej, v Italijo na visoko šolo, se učil in trpel. Napravil je skušnje, bil za pisarja pri nekem visokem nemškem gospodu, se dal nekoč okrasti in skoraj do smrti pobiti na cesti, je ozdravel, se boril s steklim psom, ne da bi ga bila zver popadla, rešil iz goreče hiše dva otroka, bil nekoč od lakote obnemogel in našel zavetišče v minoritskem samostanu, odkoder je okrepljen vzel slovo in se tedaj zopet bridko zavedal, kako je bil nehvaležno ušel vikarju v Štanjelu. Kot pravi skesani sin se je tedaj vračal domov. V Benetkah pa je našel tedaj škofa Urbana, ki ga je sprejel v službo in vzel s seboj. Pri škofu mu je bilo, kakor da je napol doma. To in ono je čul od prevzvišenega, kaj se godi na Krasu. Dasi je bil še sam nesamostojen, je začel misliti, kako bi poskrbel za svojega zadnjega sorodnika, za siroto po ubogi Skaličevi. Vedel je, da se je vikar Jože s štanjelskimi grajskimi zavzel za otroka. On sam je prosil škofa, naj bi do-raščajočega in izredno nadarjenega dečka, kakor je poročal Jože sam, dal šolati. To se je zgodilo. Pavle Skalič je zdaj gojenec Ignacijeve šole v Rimu in bo po vsej človeški razsodnosti nekoč velika in sveteča luč v sveti cerkvi. In to je tudi še eno dobro delo, ki ga je naredil gospod vikar Jože, za kar naj mu Bog tisočkrat povrne.

»Da, Pavle Skalič, Pavle Četrty,« je dejal tedaj vikar, »Pavle Četrty, kakor sem mu dal ime objestno, in ni Četrty in tudi Peti ne bo, a da bi vsaj zvest ostal in dober in bo višji mimo mene in tebe, ki si magister.«

Dvignil je posodo z vinom in napil:

»Na Pavla, da bi noben Savel nikoli ne bil!«

Magister je odzdravil. Vikar je dejal:

»Ne čudi se. Vigilo! Čujem! Zate, magisterski ti kajfež, nisem bil nikoli v skrbeh. Za to dete sem bil. Dvoje je bilo v njem. Angel in hudič, dobrota in zlost. Bogvedi, kako. Po materi dobrota, po očetu hudoba. Ali meniš, da ga poznam? Umrla je, ne da ga bila hotela povedati. Pa morda ti veš zanj?«

»Ne vem,« je odgovoril magister.

»Razumem,« je menil nekam zahrbtno vikar. »Si streharil, poganjal mezge, polharil, po zidanicah popijal, kovačil in tkal in eni hotljivi ženski ušel, žensk in njihovih tajnosti pa nisi proučeval.«

»Nisem,« se je nasmehnil po svoje magister.

»Mislil pa nanje, če ne na eno pa na drugo!« je udaril vikar. »Recimo na prav to Skaličeveo, da ti je celó otrok njen k srcu prirastel.«

»Kakor na sestro in ljubo sorodnico,« je dejal vedro magister. »Smili se mi še vedno,

dasi je zdaj prestala. Kakor na sorodnico, gospod vikar.«

»Zakaj pa rdiš? Saj ti verujem, da se ne lažeš. Zaradi Skaličeve se nisi upiral, ko sem te bil obljubil očetom redovnikom v Koper. A če te celó škof, ki mu služiš in ki duhovnik za službo lovi, ker jih nima, če te celó škof ni utegnil za duhovništvo pridobiti, ne zardevaj, odkrito povej in reci, da misliš na žensko!«

»Mislim!« je povedal tiho magister in rdel strahotno. Nato mu je šlo skoraj na jok in se je izpovedal:

»Saj vse vidite. Saj ste pravi čuječi žerjav, gospod vikar. In saj ni, da bi povedati ne smel. Saj sem kot petelin z očesom v nebo in zemljo. Ne morem gledati z obema v nebo, dokler je zemlja, po kateri hodim. Petnajst let je minilo, nisem mogel pozabiti. Pet let je deklica mlajša od mene. Zdaj bo petindvajsetletna. Ko sem šel, je bila otrok.«

»V Štanjelu?«

»V Štanjelu. Pa kaj govorim. Saj niti ne vem, če še živi.«

»Ime povej!«

»Polona, Polona Štrekljeva.«

»Štrekljeva?« se je potegnilo vikarju lice. Nato pa je dejal mirno: »Molčiva! Mica prihaja s kosilom!«

Janko Veselinovič:

BRATA.

MARKO je videl svoje »dobro jutro« pa se zamislil. Kaj naj stori, kako naj odbije pogubo? To je bila njegova misel. Da ga prosi — prosil ga je; da mu zapove — ne bo ga poslušal. In očetov amanet?¹ Zamislil se je, ni dvignil glave...

Zdaniilo se je. Marko gre v gostilno, da poišče vaškega glavarja in nekaj ljudi. Vsem in vsakemu je pravil, kaj in kako jc. Po selu bukne glas, da se bodo Panteliči delili. Možje, žene, otroci, vsi so govorili o njih delitvi. Nevoščljivci so se smejali in pravili:

»Oj, oj, buča poka!«

Solnce se je dvignilo za eno kopje, ko je Marinko z vaškim poglavarjem in še nekaterimi seljaki krenil iz gostilne. Ob poti so pristopali zdaj eden, zdaj drugi, a ko so prišli domov — je polno dvorišče vrelo...

Marinko je vsem objasnjeval, kako je to bilo iz početka. Ljudje so poslušali; nekateri so mu odobraval, a mnogi so ga za ta postopek tudi kregali. Glej, tu je tudi pop.

— Dobro jutro!

Srbska sejlaka brata Marko in Marinko živita v zarugi, a Marinko hoče, naj se premoženje razdeli.

¹ amanet: oporočno naročilo.

— Bog pomagaj! Blagoslovi, oče!
— Bog vas blagoslovil!... A kaj je to, Marinko, pri vas? Kaj delate, ljudje?

— Pa glej, oče, jaz in Marko se bova delila.

— Da se delita? Ne, tega ne!

— Morava!

Ta hip so začeli vikati:

— Marko gre! Marko gre!

Vse potiša.

Iz hiše je prišel Marko, gologlav in bled v licu, pogledal po ljudstvu in viknil:

— Kaj hočejo ti ljudje tu?

Vaški poglavar začne s palico udarjati po zemlji.

— Pa glej, Marko, pozval nas je Marinko.

— Pa zakaj?

— Veš, hvala Bogu, zakaj! — reče Marinko osorno.

— Jaz ne vem!

— E, pa čuj: hočem se deliti!

— A, zato!

— Je, zato!

— Ali te ni sram, nesrečnik, ki si, da pod sivimi lasmi delaš, česar v mladosti nisi storil? Ali te ni sram?

— Nikar mi tu ne ves dan... Hočem se deliti pa konec!

— E, dobro! — reče Marko in se povrne v hišo.

Spet izide, noseč v rokah obe srebrnjači Panteličevega rodu.

— Pridi sem, brat! — reče Marinku.

Marinko pride.

— Se hočeš deliti? — zavpije s tako močnim glasom, da se je povsod razlegal.

— Hočem!

— Drži! — reče Marku in mu proži s srebrbrom okovano pištolo.

Marinko vzame.

— Daj zdaj! — vikne Marko.

— Kaj? —

— Daj, da se delimo! — reče in nameri pištolo v Marinka.

Marinko prebledi.

— Nočem tako! — reče.

— A kako hočeš ti? —

— Da lepo razdelimo premoženje. —

— To se ne deli: najprej tako! Zakaj brata sva, na enem srcu sva ležala; midva ne smeva biti eden drugemu tujca. Ono, kar smo zvali naše, ne sme nikoli biti moje in tvoje, ampak zopet naše!

To niso bile besede, ampak gromenje; niso bili pogledi, marveč strele...

— Ali jaz nočem tako!

— Jaz hočem tako! Ako nočeš, zapomni si: potem tudi ne boš delil. S tem se bova na delitvi vedno srečala. Udri, brat! Udri! Če me preživiš, živi; in če te preživim, se bom ubil!...

Zveza narodov.

Ker ne morem z lepimi besedami, potem moram z orožjem čuvati očetno naročilo.

Marinko izpusti samokres na tla. Kakor da mu je nekaka mrena padla z oči. Hipoma vidi, kako je zaoral.

Poletel je in padel Marku okoli vratu in ga objemal in poljubljal. Vse, kar je bilo na dvošišču, zaplaka.

— O brat, prosim te, odpusti mi! — je jecal Marinko.

— Bog naj nama obema oprost! — reče Marko skozi solze.

Množica gleda, kaj brata delata. Solze tečejo; pop moli; domačina se objemata, a Bog s svojim očesom, z žarkim solncem, blagošlavlja slogo med bratoma...

Gregor Hrastnik:

ZAPISKI POREDNEGA MARKA.

1. Kako sem napravil zaroko.

Naš učitelj Packa me je zaprl za dve uri. Packa smo mu zrekli, ker nam on tako pravi. Namazal sem mu stol s smolo, ki se tako lepo cedi iz smrek pri naši hiši. Packa je moško sedel na stol, in ko smo se smejali, ga je privzdignil. Zdaj ima na hlačah dve packi. Tisti Francelj, ki ne zna drugega ko buljiti v knjige in si mazati prste s črnolom, je vzdignil roko in rekel:

»Gospod učitelj, Marko je namazal stol z limom!«

Jaz sem zajokal, da ni res. Saj ga nisem z limom, le s smolo. Pa ni nič pomagalo. Dve uri sem bil zaprt, pa učitelj z mano. Potem sem tekkel domov in se zmišljal, kaj bom doma rekel. Močno me je skrbelo in hlače sem položil s čitanko za četrti razred ljudskih šol.

Tiho sem odprl vrata na stežaj in prisluhnil, kako je mati pravila:

»Ravno za praznike mora priti! Ah, ta Amalija! Saj jo rada imam, ko je sestra naše ga rajnega očeta, a včasih je z njo križ! Marica, sobo ji moraš lepo pripraviti!«

Moja sestra Marica je rekla:

»Oh, mama, tete Amalije se tako bojim! Že to ji ne bo prav, da sem se ostrigla! In ko bo prišel gospod Jožko voščit za praznike, bo že kako nerodno rekla in ga razžalila.«

Gospod Jožko deli na pošti pisma in gleda križem, posebno rad škili v našo Marico. Brž sem nekaj uganil. Odprl sem vrata in zaklical:

»Marica, gospod Jožko mi je rekel, naj te lepo pozdravim. Bil sem pri njem prav do zdaj in sem jedel maslen kruh in koščiče.«

Srce mi je tolklo, ko sem tako debelo lagal.

»Pa sem že mislila, da so te v šoli pridržali in da si spet kaj porednega storil,« je veselo rekla moja uboga mati. »Pojdi sem, Marček, boš kosil.« Mati je šla v kuhinjo, Marica pa me je potegnila k sebi in me s sladkim glasom vprašala:

»Marko, le povej, kaj je rekel gospod Jožko?«

Oči so ji kar stopile iz obraza, tako jih je napela. Jaz sem se delal, da nič ne vidim, in sem rekel:

»Ali mi posodiš dvajset stotink? Moram kupiti kapselne za pištolo.«

Koj mi jih je dala. Potem sem ji rekel, da je gospod Jožko rekel, naj Marico lepo pozdravim in da je Marica fina deklica in da je ni take in da bo kmalu prišel k nam. Marici so kar ušesa gorela, tako je bila vesela.

Ko sem pokosil, sem lepo spravil čitanko, tekkel kupiti kapselne, nato pa h gospodu Jožku. Vse sem mu povedal, kako sem Marico povlekel, in ta debeluh se je smejal, da sem se bal, da mu krof počih. Potem sem mu še rekel, da bo prišla huda teta in da se Marica boji, da bo teta njega, gospoda Jožka, razžalila. Postal je ves rdeč v obraz in mi stisnil v roko eno liro. To sem pa res na lahkem zaslužil. Potem je sedel v naslonjač za mizo in napisal pisemce. »To nesi gospici Marici!« mi je naročil. Zasmejal sem se, ker pravi naši Maruši gospica. Gospica — gosica! sem si mislil, — pa je tako suha kot šibica — rekel pa nisem nič. Na vso moč sem nesel pošto domov in dal pismo Marici. Pograbila je pisemce in tekla v svojo sobo. Splazil sem se za njo. Pogledal sem skozi ključavnico in videl, da Marica bere pismo, se smeje in cmih in poljublja papir. Če se ji ni zmešalo? Uboga Marica, ubogi gospod Jožko! Tu treba pomagati! sem si rekel. Brž vzamem pištolo, nastavim kapsel in sprožim. Bum — bum! je počilo

in se zakadilo. Marica odpre vrata, v obraz je ko čista rjuha. Pismo pritiska na srce. Brž nabasam še enkrat in sprožim: bum!

»Kaj pa delaš, Markec?«

»Živijo gospod Jožko!« zavpijem.

»Za božjo voljo, prosim te, Markec, tiho bodi, da mama ne sliši!«

Jaz pa spet nabašem samokres, sprožim: pif, paf! in zavpijem:

»Živijo gospica Marica!« Po stopnicah, sem slišal, stopa naša mati. Marica je že cmihala, da je tako nesrečna, da ima takega lumpa za brata, jaz pa sem brž spet nabasal pištolo in sprožil mami pred nosom: bum — bum!

»Ježeš, Marko, kaj pa delaš?« je zavpila mati. (Jej, kako se ženske bojijo!)

»Živijo gospica Marica in gospod Jožko!«

Marici je padlo pismo iz rok, mati ga je pobrala in rekla:

»Kaj pa tako skrivaš, Marica?«

Marica je potisnila nos v robec, zajokala in pogledovala v mater, ki je počasi prebirala pismo. Postavil sem levo nogo na stopnice, da utečem, če bo treba. Naši materi pa se je obraz jasnili in je rekla:

»Oh, ti moj otrok, zakaj, pa nič ne poveš? Gospod Jožko je dober fant, vesela bom, če se vzameta.«

Marica je vzdignila nos iz robca in začivkala:

»Oh, mama, tako je dober!« Pa je spet zajokala, da se mi je v srce zasmilila. Rekel sem:

»Nič ne maraj, Marica, da ima krof in da škili. Samo da je srce dobro.« Tako nas je učil gospod katehet, ko smo mu pravili, da ima naš učitelj Pačka rdeč nos.

Pa moja sestra je čudna. Zgrabila me je za čop in kričala: »Kakšen lump si! Saj ni res, da škili!«

»Joj, Marica«, sem se drl, »gospod Jožko je še nekaj naročil.«

Spustila me je. Skočil sem na stopnice in rekel:

»Dejal je, da mi boš spekla jabolčni štrukelj, ko boš njegova žena.«

Moja mati in Marica sta se zasmeli, jaz pa sem jo popihal h gospodu Jožku in sem mu vse povedal.

V nedeljo pa sta se gospod Jožko in gospica Marica zaročila. Držala sta se za roke in se milo križem gledala. Jaz pa sem jedel štrukelj. In gospod Jožko mi je rekel, da bom njegov svak, in me je prijel za uho in mi počepetal:

»Če bi porednega Marka ne bilo, bi še ne bilo zaroke.«

Jaz pa sem moško rekel: »Potem bi tudi štruklja ne bilo.«

In vsi so se smejali.

Joža Lovrenčič:

CESTA IN NJEN VOZEL.

Povest iz XIV. stoletja.

XIII.

CVETANA je bila že pokoncu; pred svojo kočjo je sedela, gledala srno, ki se je ob grmovju poskočno pasla, poslušala petje ptic in oko ji je obstalo ob nizkem grmu, kjer je čivkalo in čivkalo. Videla je, kako letata stara dva v travo, in stopila je, da pogleda, kaj imata. Brskala je med travo in našla mladega strnadka, ki je hotel poizkusiti, kako je izven gnezda, v katerem mu je bilo pretesno.

Tedaj je zaslišala iz gozda zategel žvižg, kot bi se oglasila ujeda. V grmu je ob njem vse potihnilo in še stara dva sta izginila...

Žvižg se je ponovil, prihajal je že od bliže. Srna je dvignila glavo, gledala in vohala v smer, odkoder se je oglasila ujeda, pa je poskočila in se zatekla k svoji gospodarici.

»Nič se ne boj!« jo je Cvetana pogladila in tolažila kot prej ptičke.

Še enkrat je zažvižgalo čisto blizu. Cvetana je ugotovila, da ni žvižg ujede, temveč da se nekdo bliža. Zaskrbelo jo je in skočila je k veliki kočji in klicala Drena:

»Dren, Dren, nekdo prihaja. Žvižga ko ujedal!«

»Aha!« se je odzval Dren zaspano in Cvetana je slišala, da vstaja. Ko se je obrnila, je ugledala neznanega človeka, ki se je prikazal iz gošče in bližal:

»Ali sem prišel prav?« je vprašal. »Habadina iščem!«

»Prav, prav, samo doma ga ni!« je odvrnila Cvetana in čakala ob vratih Drena.

Mož je postal, se popraskal za ušesi in dejal: »Hm, taka pot! Kaj pa naj zdaj napravim?«

»Še drugi so tu,« je pojasnila Cvetana, ko je videla njegovo zadrego in spoznala, da ne namerava nič hudega.

Na vratih se je pojavil Dren, pogledal tujca in ga vprašal:

»Kaj bi rad, kaj iščeš tod?«

»Peter iz Čedadu me je poslal. Važne stvari imam za Habadina, ki se pa tičejo vseh vas.«

»Potem na dan z njimi!«

Ko je začel tuji človek pripovedovati, kaj se pripravlja v Čedadu, je od vzhodne strani, koder je prihajala pot od Soče, zahrzal konj. Cvetana se je vzveselila in vzkliknila: »Habadin bo!« Tekla je v ono smer, da bi se prepričala, če je pogodila pravo.

Dren je poznal rezget in je dejal:

»Zdaj pa kar počakaj, Habadinu samemu lahko poveš!«

Oba sta gledala za Cvetano in kmalu je prišel iz grmovja konj in za njim Habadin in Cvetana, ki mu je celo pot do kože nekaj govorila in ga proseče gledala...

»Dolgo si se mudil,« ga je sprejel Dren.

»Dolgo,« je pritrdil Habadin in sedel na hlod pred kočo in Petrov odposlanec mu je povedal o vojski, ki pojde na Kobarid in še nad cestnike.

»To mi je naročil gospod Peter, da vas opozori na nevarnost in se ne boste ta čas kaj izpostavljali. Vojska se v Čedadu že zbira in te dni bodo udarili, kot se govori.«

»Zahvali se gospodu Petru za skrb in mu povej, da sem bil zadovoljen,« je dejal Habadin in dal Petrovemu slu nekaj drobiža.

Ko je mož že odhajal in je bil stopil Habadin v kočo, se je nenadoma obrnil in zaklical za njim:

»He, čuj, še to mi povej, ali hodijo kaj romarji na Staro goro?«

Mož se je ustavil in kar oddaleč povedal:

»Hodijo, hodijo, a taki nimajo kaj prida s seboj...«

»Nisem te zato vprašal!« je nevoljno zaklical Habadin »Rad bi vedel, če si videl kake romarje iz gorenjih krajev, ko so prišli po Naški dolini.«

»A tako? O da, videl sem jih, videl. Cela procesija jih je. Na vse zgodaj, ko sem zavil proti Ažli, sem jih pretekel,« je povedal sel in ko je videl, da je s svojim odgovorom zadovoljil Habadina, mu je zaklical: »Zbogom!« in izginil s trate v gozd...

* * *

Sel ni lagal.

Tisto jutro, ko je začelo rdeti nebo onstran Stare gore nad Kolovratovim hrbtom, so bili prispeli koroški romarji skozi Šenpeter in zavili proti Ažli. Z griča, ki se je dvigal nad nižjimi brdi in holmci, jih je pozdravljala mogočno obzidana cerkev, okoli katere je stalo še nekaj hiš. Trdnjava nebeške kraljice je vzbudila v romarjih pristrčno veselje in ko je zapel od tam gori še zvon in dramil s svojim srebrnim glasom brate v Ažli, Št. Lenartu, Prešnjah in še daleč naokoli po gričih in vaseh Šentlenarske in Sovodniške doline, da so se oglasili za njim, so napolnili ozračje s sladko pesmijo, ki je dvigala srca k Bogu.

Onkraj Ažle so prebredli romarji Arbeč, rečico, ki teče med vrbjem in jelševjem; bila je še od zadnjih nalivov dokaj glasna, kot bi hotela od daleč opozoriti Nadižo, da ji do vaja zadnjo vodo matajurskih hudournikov.

Ko so vsi srečno prebredli, so se zvrstili in šli po vzpenjajoči se stezi drug za drugim. Ko mravlje, ki so lezle tam ob strani proti mravljišču, zgrajenemu iz samih odpadlih kosta-

njevih cvetov. Vrsta je bila tako dolga, da zadnji niso slišali, kaj moli njihov vodnik, in so molili posebej.

Marta je bila med zadnjimi in tudi berač Martin se je vlekel med njimi, opirajoč se na svojo leskovko, ki se ji je poznala dolga pot.

»O Marija, o Marija, usliši me!« je ponavljala Marta med molitvijo od stopinje do stopinje bolj pristrčno. Cvetano je imela v mislih in upala je od prošnje do prošnje bolj, da jo Marija usliši.

Pot je prešla v dolge stopnice; strmo so vedle proti mogočnim vratom med obzidjem, ki so na stežaj odprta čakala, da sprejmejo romarje. Skozi nje so prišli na plan prostor, podoben velikemu dvorišču, odkoder so se spenjale druge široke stopnice prav do cerkve. Po teh stopnicah so se romarji kleče prestopali med glasno molitvijo do cerkvenih vrat, ob njih pa so vstajali in vstopali s sveto pobožnostjo v cerkev.

Marta je vstopila in obklečala sredi cerkve pred oltarjem, kjer je v naravni velikosti peštovala Marija svoje dete Jezusa in ga sladko, milo gledala, kot bi ga prosila, naj usliši njene častivce in jim pomaga...

Nepremično je gledala Marta v kip in molila in molila s solzami v očeh. Nič ni videla nego Marijo, ni se menila za romarje, ki so prihajali in odhajali in postajali pred cerkvijo, razgledujoč se proti Čedadu in čez nepregledno ravan, nad katero se je bilo razlilo jutranje solnce.

»Marija, ki si okusila materino žalost, ko si izgubila svojega otroka Jezusa, in okusila veselje, ko si ga našla v templju, usliši me, daj tudi meni doživeti veselje, da vsaj še enkrat vidim svojo hčer!...«

Tako je molila Marta in prosila od jutra do poldne in ko se je opoldne oteščala, se je vrnila v cerkev in začela moliti in prositi od kraja, znova in znova vzdihujoč k Materi mater...

* * *

»Kod sem hodil?« je ponovil Habadin Drenovo vprašanje, ko so sedeli vsi skupaj pred hišo in je Cvetana slonela ob vratih, ker je kuhala in morala vsakotoliko h kotlu in loncu.

»Po svetu sem bil. Proti Tolminu sem jo udaril, da bi prišel na sled Cvetanini materi. Nič niso vedeli o njej, tudi Flajbul ne, čeprav je poizvedoval po njej, kakor sem ga prosil. Tako sem jo mahnil po Idrijski dolini mimo Cerknega v Idrijo, od tam na Žiri in potem v Poljansko dolino do Loke, iz Loke sem poglal konja proti Kranju, prehitel celo vrsto tovornikov do Tržiča, kjer sem videl grozno razdejanje. Gora je posula vso vas. Tam sem se vzpel čez prelaz Ljubelj, prišel v Borovlje, iz Borovljega pa ob Dravi v Beljak. O, to je bil

pogled, da me je zazebló v kosti! Visoki Do-
brač tam onkraj mesta je tako streslo, da se je
skalna grmada razpočila in se je del gore zvalil
v dolino. Silni plaz je zasul sedemnajst vasi in
gradov in reko Ziljo je tako zajezil, da je na-
rasla v veliko jezero, ki je v njem potonilo
deset vasi. Beljak, ki je bil tako lepo mesto,
je sedaj sama ruševina in razvalina, le lesene
kolibe so še ostale... Potresni sunek, pravijo,
je prišel tako naglo, da so se le redki rešili.
Tam pri zapadnih vratih, samo stebri so še
štrleli, sem se ustavil ob razrušeni hiši, ki je
bila gostilna. Na dvorišču je gospodar po-
spravljal groblje in jadikoval:

»O, toliko gorja ni še solnce nikdar obse-
valo, kolikor smo ga reveži doživeli te čase!...«
Kod prihajam, me je vprašal in kako je dru-
god. Povedal sem mu, kar sem videl tu in po
Kranjskem, pa me je pogledal in dejal: »Zdaj
pa domov? Naše romarje utegneš doteči. Tudi
naša krščenica je odšla z njimi; težko mi je,
ker se najbrže ne vrne več. Kje blizu doma,
je rekla, bi najraje ostala...« »Odkod pa
je?« sem vprašal in mi je povedal, česar nisem
pričakoval: »Bojanova Marta iz Kobarida.«

»Moja mati, moja mati!« je vzkliknila
Cvetana, ki tudi ni pričakovala take vesti, dasi
ji je Habadin ob prihodu že jasno obljubil, da
ji pove nekaj lepega, če bo pridna. Veselje jo
je tako prevzelo, da so se ji orosile oči in je
poljubljala križec, ki ga ni več skrivala in ji je
vidno visel na rožnatem traku pod vratom.

»Da, mater sem ti izsledil in jutri ti jo naj-
dem...«

Cvetana je skočila k Habadinu, ga objela
in prosila:

»Ah, Habadin, ne jutri, ne jutri, zdaj, danes
me pelji k nji! — Dren, Glog, Nagnoj,« je nato
prosila še ostale, »pojdimó, pojdimó danes,
lepo vas prosim!«

»Habadin, pa pojdimó danes!« so bili vsi
pripravljeni.

Habadin je pomislil in se odločil:

»Dobro, pa poromamo popoldne na Staro
goro. Še prav je, da gremo danes. Če pride
medtem vojska nad Kobarid, poiskali bi
nas!...«

»Če bi jih čakali...« je dostavil Glog in
pokazal z roko, kako bi jo popihali...

Ne enemu ni prišlo na misel, da bi se šli
izpostavljati za paganske Kobarijce in se bili
za njihovega Svaroga, Peruna, Svetovita,
Daždboga, Velesa, Živo in Morano, ki bi jih
gotovo zazibala v smrtni sen...

Popoldne, ko se je solnce že nagibalo za
Matajur in je legla čez gozd senca, so se pi-
rati odpravili na božjo pot. Ko so prišli čez
livško sedlo, je matajurske južne obronke in
vasice po njih še obsevalo solnce, kot bi jih
odelo z zlatom.

»Vidiš, tam doli je Stara gora. Preden bo
noč, bomo že v cerkvi...« ji je pokazal Haba-
din Marijino svetišče. »Če čakajo Korošci rož-
nico, boš nocoj pozdravila mater.«

Pod večer so prispeli na Goro.

Molitev in petje sta odmevala izpred cer-
kve, kjer se je že trlo romarjev, ki so bili
prišli iz Furlanije in od Soče in z Vipavskega
in še s Krasa.

Cvetana je pogledala vsako žensko, iščoč
mater. Tam gori vrh stopnic je sedel berač
Martin, ki je prosil romarje vbogajme. Preden
ga je opazila Cvetana, jo je ugledal on, ki je
slehernega romarja pretehtal, ugibajoč, jeli
ima kaj pod palcem, bo-li segel za pas...

»Cvetana! O, ti tukaj? Boga zahvali in Ma-
rijo, da sem te opazil!« je zaklical.

Habadin, Glog, Dren in Nagnoj so se usta-
vili, ga jezno pogledali, meneč, da je kdo iz
Kobarida.

»Kaj gledate? S Cvetano sva stara znanca!
Berač Martin sem, s Koroškega doma, če me
ne poznate in niste še slišali o meni.«

»Aha,« sta se zasmejala Glog in Nagnoj,
ki sta ga prepoznala in se spomnila na napad
pri Štupici.

»In mati?« je vprašala Cvetana.

»V cerkvi je. Kar smo prišli, samo moli in
moli, da bi te našla! Kar z mano pojdi!«

Berač se je dvignil in ril skozi množico,
ki se je čudila, kako je postal tako mladostno
prožen. Cvetana je šla za njim in z njo pi-
rati...

Martin se je ustavil pred oltarjem sredi
cerkve, prijel klečečo ženo, ki se je ozrla —
pogledala hčer in kriknila:

»O Marija! Hči moja, hči!« Mati je objela
Cvetano in pokleknila z njo pred oltar...

XIV.

Campana d'argento — bojni zvon se je
oglasil v Čedadu in na trgu pred stolnico se
je uredilo vojaštvo in je bilo veselo in je ne-

Zima v našem gozdu.

strpno čakalo, da udari proti Kobaridu. Prepričano je bilo, da gre samo na zabaven pohod in da se že do noči vrne. Vedelo je, da ne bo imelo opraviti z urejeno vojsko, no z gorjanci, ki razen gorjače ne poznajo drugega orožja...

»Avanti! Andiamo!«

Deset čet — bandiere so jim rekli — po pet in dvajset mož je vzklikalo. Za vsako četo je stal pratežni voz z vozatajem. Vsi, od poveljujočega kapetana do lokostrelca in voznika, vsi so nosili na prsih znak križarjev — rdeč križ, ki je dajal navadni vojni opremi posebno svečano lice.

Kapetan na konju je potegnil meč in kot bi udaril ob bron, je jasno in glasno zaklical:

»Pozor!«

Vojaštvo se je postavilo strumno v strogi red in tedaj je stopil iz stolnice v spremstvu kapitlja patrijarh in blagoslovil vojsko.

»Deus omnipotens, dominus exercituum sit vobiscum!«

»Bog vsemogočni, gospod vojnih trum, bodi z vami!«

Kapetan je s potegnjenim mečem napravil pred se v zrak križ in zaklical odločno pozvelje:

»Naprej!«

Čete so se premaknile in korakale za poveljnikom in inkvizitorjem, ki je na iskrem belcu jezdil vštric njega. Bobnelo je pod nogami in odmevalo od hiš, iz katerih so mahali z robci in vzklikali; v oknih se je trlo glav, ki bi rade videle nenavadni pohod. Tudi množica, ki je stala od stolnice do Slovenskih vrat in še onkraj njih, je bila navdušena in je klicala vojski, želeč ji sreče in skorajšnje vrnitev.

»Samo prikažete se, pa bo konec!«

»Dobro jih naklestite!«

»Glejte, da se vrnete vsi!«

»Kobilice imajo na vesti — dajte jim!«

»Potres smo prestali radi njih — ne prizanašajte jim!«

»Srečno, srečno!«

Tako in podobno je zaklical eden tu, drugi tam, a množica je zatulila za njim, da je preglasila topot kopit in enakomerno udarjajoče korake pešcev.

Mimo je odpeketal prvi vod čeladnikov v osmerih trostopih na konjih; ob strani so jim viseli meči, v rokah so pa držali sulice. Za njimi se je zyrstilo osem čet lokostrelcev, ki so bili poleg toka z pšicami in loka oboroženi tudi z mečem, in nato še en vod čeladnikov.

Čedajci so gledali vojsko, dokler ni izginila v ravni tja proti Sv. Kvirinu...

Solnce je stalo v poldnevu, ko so se bližali Kobaridu, ki so ga mislili nepričakovano in nepripravljenega zasesti in ukrotiti ter spre-

obrniti. Oba voda čeladnikov sta se strnila, da bi v diru pripeketal v vas in že samo s svojim pojavom pregnali vsako misel na odpor.

Že so prijezdili na zadnji klanec pred vasjo, ko je začelo s strmine leteti kamenje nanje in so se vmes valile skale proti cesti. Čeladniki so hoteli zadržati konje, a živali so se preplašile in eni so dreveli naprej, drugi se vzpeli in zadreveli v idrijsko močvaro in obtičali v njej s svojimi jezdec, tretje so skale podrle in jih odnesle s seboj pod cesto, kjer so jih v blatni zemlji pokopale pod seboj.

Zmagoslaven krohot je zazvenel s strmine.

Pešci, lokostrelci, ki so prišli na kraj nesreče, niso vedeli, kaj bi začeli. Skale se niso več valile, a kamenje je še vedno letelo.

»Naprej, naprej!« jim je zaklical kapetan, ki je bil že s Francescom de Clugia srečno prejezdil prvo nevarno mesto.

Vojaki, vsi iz sebe, da je padlo toliko tovarišev; ne da bi se merili v odkritem boju, so razdraženi grozili v gozd in Kobaridu, in kriti ob pratežnih vozeh prišli izpod toče kamenja. S podvojeno hitrostjo so se bližali vasi, a prav tako hitro so jih v strmini spremljali sovražniki, ki so hoteli pravočasno priti v pomoč onim, ki branijo vhod...

Izza obrambnega nasipa, ki je zapiral cesto, so začele švigati kobariške pšice. Inkvizitor in kapetan sta obstala in kar je bilo še čeladnikov, so se zagnali do nagromadenih skal, za njimi lokostrelci, ki so potegnili mesto pšic meče, in med groznim krikom in vikom se je križarjem posrečilo pregnati pagane izza nasipa.

»Pogum, možje! Raje smrt, kot bi pustili bogove in morali prenašati sramoto suženjstva! Svojo vero branimo, kdo ima pravico, usiljevati nam svojo, ki je ne maramo!«

Trdan je navduševal svoje in ko niso mogli več rabiti lokov, so se ustavljali s sekirami, a kljub sili, ki so jo kazali, so se morali umikati pred vojščaki, kateri so s svojimi meči spretno odbijali paganske zamahe in redčili njihove vrste.

Korak za korakom so pridobivali križarji in končno so prodrli do lipe, ki so jo Kobarijci — kakih petdeset jih je še bilo — zaslonili ko živ zid, zakaj pod njo je stal ob žrtveniku Bojan in klical Peruna na pomoč.

»Ali se podaste?« je zaklical kapetan.

Franciscus de Clugia je dvignil križ:

»Pustite svoje zmotne bogove, spreglejte in sprejmite vero v Križanega, ki je trpel tudi za vas, da vam odpre nebo in vas sprejme v svoje veličje!«

»Ne, ne! Nikdar ne!« je ob žrtveniku prekinil inkvizitorja Bojan z glasom, polnim besnega sovraštva. »Trdan, možje in mladci, do konca se bojujte!«

»Naprej!« je ukazal kapetan.

»Dovolj je krvi in žrtev!« je prosil inkvizitor.

Križarji so se zagnali v živo steno. Trdan je omahnil in se zgrudil. Ko so ostali videli, da jim je onemogel poveljnik, jim je upadel ves pogum. Križarji so vse zajeli, med njimi tudi Bojana.

»Posekajte lipo in zabijte in zasujte studenec« je ukazal de Clugia.

Par sekir je zapelo in enakomerno so letele treske in iveri izpod njih.

»Ne, ne, vsaj lipo nam pustite!« je bolešno zakričal Bojan in hotel planiti skozi križarje, da bi preprečil smrt svetega drevesa.

Zadržali so ga.

Ko je lipa zahreščala in se nagibala, da pade, je prešla v Bojana besna moč, prodril je iz kroga, dvignil roke in se postavil, kot bi hotel ujeti padajoče drevo, in je zaklical, da je presunilo vse:

»Morana, sprovedi me v nav, da ne okusim sužnje teme, ki se je zgrnila nad zadnjo peščico zvestih...«

Zgrabil se je krčevito za srce in omahnil in sveta lipa se je zvrnila in ga pokrila s svojim zelenjem...

* * *

Kapetan je poslal po končanem boju bržega sla v Čedad, da sporoči odboru deželnega zbora o poteku in uspehu pohoda ter sprejme nadaljna navodila.

Sel se je vrnil in z njim se je vrnil vikar Anton.

Odbor je bil naročil:

Na vseh treh cestah naj se zasade visoki drogi in nanje naj se zapičijo glave treh, ki so padli. Pri tem naj se zagrozi, da čaka enaka usoda slehernega krivoverca in občestnega roparja.

Ranjenim in preostalim naj se prizanese, a zato morajo na lastne stroške popraviti cerkev in vikarjev dom, povrniti škodo, povzročeno Ivanu iz Brna, in še deset let plačevati posebno globo po dvajset mark.

Gospod Anton pa je prebral še patrijarhovo pismo ljudstvu in povedal, da je cerkvena kazen — interdikt — preklicana. In vabil in opominjal je težko udarjene, naj se zapeljani spokore in vrnejo v cerkev, kar je pa še paganov, naj se ne ustavljajo in se puste krstiti, da postanejo otroci božji in dediči nebeškega kraljestva, ki jih čaka po revnem pozemskem življenju.

Ženske in otroci, ki so prestrašeni prišli iz hiš, — med njimi je bila tudi Kunica — so se zgrnili okoli gospoda Antona in ga prosili odpuščanja in mu obljubljali:

»Spokorimo se, spreobrnemo se!«

»Kaj pa vi?« je stopil gospod Anton do moških, ki so jih križarji še vedno stražili. Pobito in skrušeno so stali in molčali.

»Ali vam je žal?« je vprašal vikar mehko, zakaj bolela ga je usoda, ki je zadela njegove ovce. Čutili so, da trpi z njimi, in odgovorili so:

»Žal.«

»Ali se odpoveste zmoti in zablodi?«

»Odpovemo se.«

Inkvizitor je ob kapetanu gledal in poslušal vse to in mu pokazal proti cerkvi. Kapetan je dal povelje vojakom in premagancem, naj ruševine sesutega zvonika odstranijo, da bo vhod v cerkev prost.

In križarji in Kobarijci, možje, žene in otroci so se lotili dela. Med ruševino so našli nepoškodovan zvon. In so šli in poiskali dve rogovili in ju zabili v tla, obesili nanji zvon in ko je bil dohod v cerkev prost, je zvon zapel pesem miru in sprave...

XV.

Koroški romarji so počakali Šmarni dan — rožnico. V nepregledni množici, ki se je trla v cerkvi in okoli nje — in je prav tako kot oni tožila Materi božji svoje bridkosti in težave in se ji priporočala, da bi v prihodnje odvrnila od njih vse nezgode, so pozabili na svoje gorje in se potolaženi pripravljali na odhod.

Ko so čedajski kanoniki, ki so po zaobljubi vsako leto ta dan priromali v starogorsko svetišče, odpeli slovesne večernice in se odpravili v dolino, in ko so odšle še ponižne sestre sv. Benedikta v svoj dom ob svetišču »Sv. Marije v dolini« nad strmim Nadižinim bregom v Čedadu in one iz Monastera pri Ogleju, se je začela cerkev polagoma prazniti in vse poti in steze na levo in desno, na jug in sever so oživele...

Zadnjo pesem v cerkvi so zapeli Korošci. Ko je utihnila in so odhajali, je Cvetana z

V snegu s Srebrnjaka proti Triglavu.

materjo še molila. Oko ji je sijalo srečno in blaženo, kot še nikdar.

»Tebi, o Marija, bom služila, Tebi se posvetila!« je obljubljala v srcu, še ko sta vstali in odšli za drugimi.

Pred vrati so jih čakali pirati. Zgovorili so se, da se vrnejo po nadiški cesti, ker bi radi videli še ta večer, kako je v Kobaridu. Bili so vsi spremenjeni, mehki in dobri — in srečni. Dušni mir, ki jim ga je dala cerkev, jim je vrnil veselje in trdno voljo za pošteno življenje...

Vrnili so se v Ažlo, prišli v Šenpeter, šli skozi Brišča in Štupico, kjer so pirati v družbi s Čedajci bili tolikokrat iz zasede napadli vozniške, a ne enemu se ni tožilo po onih dneh, ne eden si ni želel več podobnih.

Med potjo so izvedeli o strahotah v Kobaridu, a ne o vseh, in še, da so se pagani spametovali in da so pohlevni ko ovce...

»Joj, joj!« je bil berač Martin presunjenoglasan. »O koncu sveta sem jim govoril in o sodnem dnevu, pa so se mi smejali. Mar bi me bili slušali in bi ne doživeli take žalosti! Cvetana, zahvali, zahvali Boga, da sem prišel o pravem času in ti prinesel materin križec. Rešil te je in danes se vračaš brez skrbi z materjo domov...«

»Hvaležna sva ti, Martin!« je dejala Marta.

»Kar pri nas ostani!« je dodala Cvetana.

»Nak, ne bom ostal, a kadar me zanese pot v te dolnje kraje, se bom rad malo pomudil,« je obljubil berač, ki je kljub svojim letom mislil, da je preživel konec sveta in da bo kdove do kdaj še prenašal novice iz kraja v kraj, iz dežele v deželo.

Pa se je popraskal, kakor bi se bil skesal in premislil, in se je veselo popravil:

»Čakaj, čakaj! Ostal bi pač kake tedne, če bo kaj kmalu svatovščina... Marta, zeta ti bo treba...«

»Treba ga bo res,« je pritrdila Marta, a Cvetana je rekla, da se ne mudi...

V prvem mraku so prišli do Kobarida in groza jih je prevzela. Z vrha oglajenega in obeljenega kola jih je pozdravljalo nekaj črnega. Spočetka so mislili, da sedi kak krokar, ker tam okoli so se spreletavali zlovešči ptiči, a ko so prišli bliže, so opazili človeško glavo...

»Jezus, Marija — Trdan!« je kriknila Cvetana in omahnila bi, da je ni prestregla mati, ki jo je potem s Habadinovo in Drenovo pomočjo spravila domov...

Ko so se romarji ustavili pred Bojanovo hišo in se poslavljali od Marte in Cvetane, želeč jima zdravje in srečnejša leta, je prišla na vrata teta Kunica. Oči so ji bile vse objokane, a ko je zaslišala imenovati Marto in Cvetano, je pozabila trenutno na brata in zjokala se je od veselja in krilila proti njima:

»Marta! Cvetana! Ali prav vidim?

»Prav, prav, teta!« sta se bridko oglasili obenem mati in hči in objeli Kunico in jo poljubljali.

»In ded?« sta vprašali v strahu.

»Tam ob Soči ob cesti kot Trdan na onem kraju in Drašček tam doli pred Mlini...« je ihtepovedala in vse tri so neutolaženo jokale...

»Božja volja je bila, božja volja,« jih je tolažil Martin in so jih tolažili Habadin in Dren in Glog in Nagnoj, ki so stopili za njimi v hišo...

* * *

Ob letu in dnevu je spremljal berač Martin spet koroške romarje na Staro goro. Ko so se bližali Kobaridu, je zvonilo poldan v novem stolpu in ko so prišli do Bojanovih, so se čudili udomačeni srni, ki jih je zvedavo opazovala, potem pa skočila v vežo. Berač je vesel stopil za njo v hišo, a se začudil:

»Tako sami?«

Marto in Kunico je dobil in Habadina — Cvetane pa nikjer.

»Cvetano pogrešaš, jeli? Posebnega ženina si je izbrala — samega Kristusa...«

»Umrla?« je vprašal berač in hudo mu je bilo po dekletu, ki se mu je bilo tako priljubilo.

»Ne, v Monasteru pri Ogleju živi in služi Bogu,« so mu pojasnili in mu pregnali žalost.

In še so mu povedali, kako je bilo, kako je prosila in prosila gospoda Antona, da ji ni mogel odreči in je vse storil zanjo. Do samega patrijarha je bil šel in do opaticice Rustigille in ni odnehal, dokler je niso sprejeli v red pobožnih samostank...

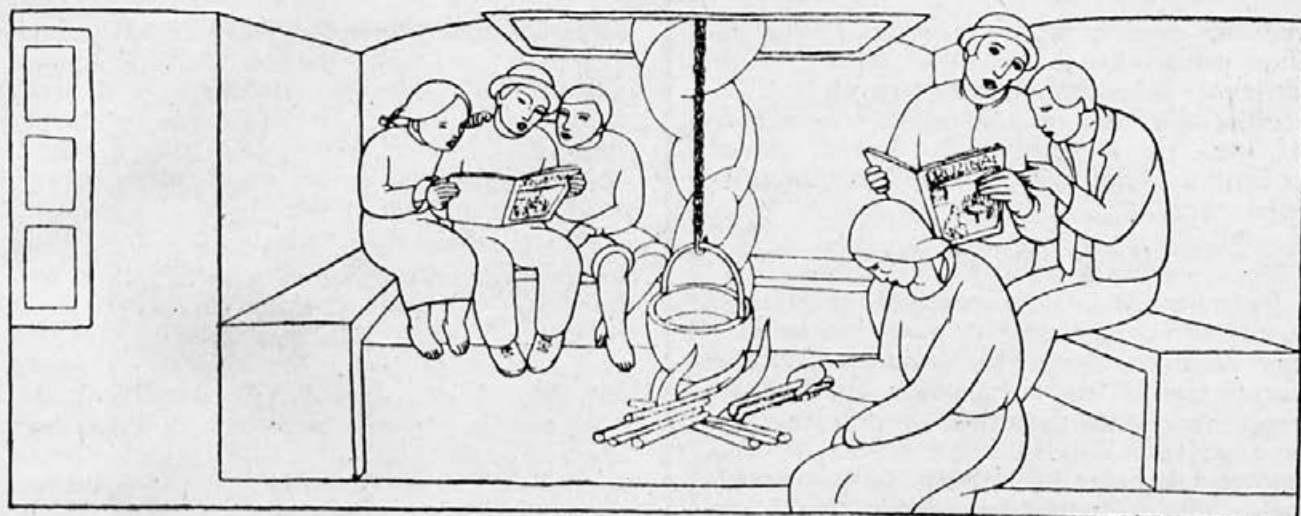
»Kaj pa ti, Habadin?« je še vprašal berač.

»Dren in Glog in Nagnoj so se s Piratov priženili v Kobarid, pa sem prišel za njimi, ko sem se vrnil s pokorne poti iz Rima. Za strica sem pri Marti in ji pomagam, ker se je Cvetana tako odločila...« je povedal Habadin in še vdano pristavil: »Bog že ve, kako uravnava naše življenje...«

* * *

V Monasteru pri Ogleju je v božjem miru živela in molila ponižna benediktinka — Maria de Caprutt... Enkrat na leto, ko je ob rožnici romala s sestrami na Staro goro, je videla mater in teto in Habadina in Drena in Gloga in Nagnoja in priporočala vse v varstvo Materi mater, okoli katere so se zbirali in jo prosili, naj jim bo, kot jim je bila, pomočnica, tolažnica in pribežališče vsevdilj in naj prosi zanje, da vnidejo in se snidejo nekoč vsi v domu nebeškega veselja...

(KONEC.)

ZANIMIVO IN POUČLJIVO

Stanko Stanič:

TOLMINSKE ZGODBE IN DOGODBE.

Filip Jurij Gera.

POČETKOM novega veka je dobil Bovec svoje glavarje. Njihova prva naloga je bila, določiti mejo napram tolminskemu glavarstvu. Pri tem je izbruhnil boj, ki se je vlekel celo stoletje. Najimnitnejši bovški glavar je bil Filip Jurij Gera. Mož je bil nemškega pokolenja. Njegovi predniki so bili upravitelji bamberskih škofov v Kanalski dolini, a naš Filip Jurij jo je mahnil čez Predel na Bovško, kjer je postal glavar leta 1612. Takoj naslednje leto je sezidal v Klužah majhno trdnjavo, kjer je potem stoloval. Našel je tudi studenec za pitno vodo. Svoje »prestolno mesto« v Klužah je ovekovečil z napisom, katerega še danes lahko bereš na obcestni steni pred trdnjavo. Nemščina tega napisa nam priča, da mož ni posebno dobro poznal nemškega prapopisa in slovnice. Napisati je namreč dal tale kosmati stavek: »Der Woll Geporn Herr Georg Philip Herr Von Gera Hat Die Festung Dols Pavt Vnt Renovirt Vnd Die Baser Er Fonten Im 1. 6. 1. 3. Iar.« Po naše bi bilo tako le: »Blago Rodni Gospod Juri Filip Gospod Plemeniti Gera Ie Trdnjavo Po Zidal In Renoviral In Vodo Iz Našel V 1. 6. 1. 3. Letu.«

Važnost te trdnjave se je v poznejših vojskah dobro izkazala. Filip Jurij Gera je torej tu pokazal dobre vojaške talente.

Važen oddelek v njegovem življenju je zavzel boj s čedajskim kapitljem. Bil je to le majhen spor v stoletnih bojih med čedajsko

cerkveno oblastjo in tolminskimi grofi. Leta 1619. je Čedad odstavil bovškega župnika domačina Janeza Straula in na njegovo mesto imenoval nekega Benečana. Glavar Gera se je temu uprl in zdi se, da je tudi zmagal.

Večji neuspeh pa je imel pri omejevanju desetine, katero je na Bovškem pobiral čedajski kapitel. Pravda se je vlekla tja do leta 1631., ko je sam cesar Ferdinand II. iz Gradca pisal samemu gospodu Von Gera, naj vrne kapitelju vso zadržano desetino, naj ga pusti v mirnem uživanju njegovih pravic ter naj ne vpeljuje nobenih novotarij.

Filip Juri Von Gera je bil tudi daljnoviden gospodarski politik. V njegovem času se je začelo sekanje bovških gozdov. Temu početju se je glavar Von Gera z vso zgovornostjo ustavljal. Ali večna suša v avstrijskih državnih blagajnah je bila silnejša moč nego beseda in pamet bovškega glavarja gospoda Gera. In tako so bovški gozdi šli po vodi v Gorico.

Tik pred svojo smrtjo je gospod Gera dosegel še spravo v mejnih prepirih med tolminskim in bovškim glavarstvom. V tej spravi ni pogodbi, katero sta podpisala Filip Jurij Gera, bovški glavar, in Janez Kevbič, oskrbnik tolminskega glavarja, dne 3. decembra 1642., je bila vodna in upravna meja med Bovecem in Tolminom končno veljavna določena.

Še eno zaslugu ima gospod Von Gera za Bovec. Med Avstrijo in Benetkami se je bil dolgotrajen boj za predelsko in pontebansko cesto. Korošci so držali z Benečani za pontebansko cesto, tako da so bili Goričani s svojo predelsko cesto osamljeni. Filip Jurij Gera je trdno držal z Goričani, saj je naredil

predelski cesti in s tem razvoju Bovca posebno uslugo, ko je predelsko cesto s svojo trdnjavo v Klužah močno zavaroval.

Filip Juri Gera je gospodaril v Bovcu do leta 1643. Bil je torej 31 let bovški glavar. Bovčani ga lahko štejejo med ustanovnike svojega trga.

»Butica stor' pravica.«

Te besede se pripisujejo župljanom s Šentviške gore v njihovem boju zoper lastnega župnika. Toda to geslo so Tolminci večkrat izvajali napram svojim župnikom v nasprotnem smislu: butica je pravica. Preden preidemo k posameznim slučajem, moramo podati nekoliko kulturnozgodovinskega ozadja. Na Tolminskem se je vršil dolgotrajen boj med deželno in duhovsko gosposko, ki je na ljudstvo pogubno vplival. Cerkevno desetino čedajškega kapitlja so tolminski grofi vedno napadali in omejevali, tako da je ljudstvo sčasoma jelo misliti, da ni pravična. Duhovščina je po večini držala s kapitljem in zato z ljudstvom proti grofu. Tolminci so večkrat plačevali dvojno desetino, cerkveno in grofovsko. Ker ni bilo lahko otresti se grofovskih davščin, so se lotili cerkvenih, pri katerih se jim je zdel uspeh veliko lažje dosegljiv. V to dobo so pa tudi še segali odmeve reformacijskih bojev in prvega punta iz leta 1627. Če vpoštevamo še obdolžitve Tolminec, katero je napisal grof Janez Ignacij Coronini, »da so k puntanju nagnjeni«, bomo razumeli tem lažje, kako je moglo priti do izgrede, o katerih hočemo govoriti.

Leta 1629. je bil v Cerknem za župnika Nikolaj Vižentin. Cerkljanski župniki so do novejših časov imeli predpisano berunjo ne samo po današnji župniji, temveč tudi po Bukovem, Orehku, Jesenicah, Novakih in Davči. Iz arhivalnih aktov sicer ni razvidno, vendar moremo sklepati, da je bila ta velika berunja vzrok, da so Cerkljani svojega župnika Vižentina leta 1629. vrgli iz župnišča in s silo pregnali iz župnije. Hišno upravo so mu zmetali na cesto, njegovo žito pa pobrali in si razdelili. Čedajski kapitelj je večkrat zahteval od tolminskega grofa, naj župnika zopet vpelje in ukaže škodo povrniti. Bilo pa je vedno zastoj, dokler se ni kapitelj v tej zadevi obrnil na cesarja, kateri je potem dne 28. oktobra 1630. grofu ostro in strogo zapovedal, župnika Vižentina vpeljati v njegovo župnijo in vso škodo poravnati.

Nekaj sličnega se je pripetilo leta 1675. bovškemu župniku Juriju Klinkonu. Vdrli so v župnišče, mu pometali pohištvo na cesto, odpovedali postavno bero ter ga sploh niso priznali za župnika. Iz zadeve je nastala dolgotrajna pravda. Kapitelj se je obrnil na ce-

sarja Leopolda, toda čedajski kapitelj ni imel več tiste moči, kakor nekoč. Cesar je imenoval bovškega glavarja Semblerja za svojega zaupnika, ki naj vso stvar preišče in mu poroča. Sedaj so Bōvčani po glavarju vložili zoper župnika tožbo pri graški vladi, katero so pa končno vendar zgubili.

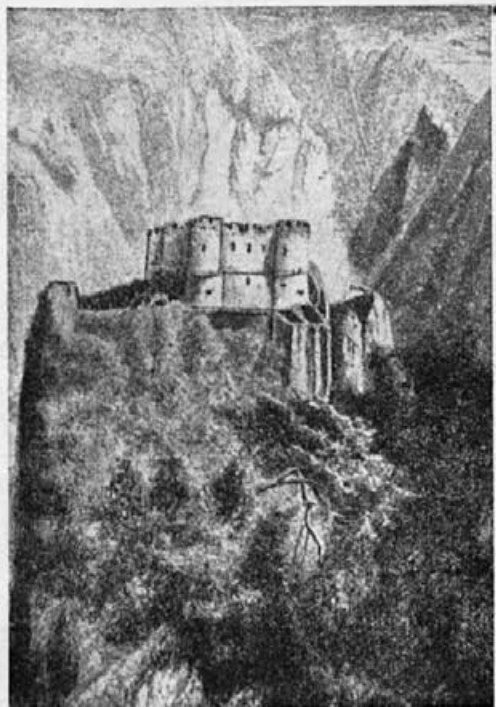
Najslabše pa se je godilo tik pred velikim tolminskim puntom župniku na Šentviški gori Bandelu. Ta župnik je imel nesrečo, da je bil rodni brat tistega splošnega znanega davkarja za Goriško, ki je bil brezobziren zakupnik davkov, bodisi napram kmetu ali gospodu. Splošen srd Tolminec zoper Bandela davkarja se je obrnil tudi proti njegovemu bratu župniku. Ta je puntarje miril in svetoval, naj plačajo zaostale deželne davščine. To je puntarje s Šentviške gore tako razjarilo, da so vdrli v župnišče, prijeli župnika in ga s silo nesli iz župnije in mu branili povratek. Ali se je Bandel po žalostnem koncu tolminskega punta še kdaj vrnil v svojo župnijo, mi ni znano.

Bili so še drugi podobni slučaji, vendar pa se je z ustanovitvijo goriške škofije ozračje čisto spremenilo in so se vse take zadeve uredile.

Dr. Andrej Foramiti.

To ime je sicer tuje, vendar v župnih arhivih tolminskih cerkva, v kolikor so vojsko preživeli, ne boš nobenega tako pogosto srečal kakor tega. Foramiti je bil namreč prvi arhidiakon tolminski, ki je tudi res v Tolminu stanoval. Boj med tolminskimi grofi in čedajskim kapitljem je dosegel svoj višek pod grofom Janezom Ignacijem Coroninijem začetkom 18. stoletja. Bila je to prava duhovna vojska med obema oblastema. Šele leta 1736. sta se obe stranki zopet pogodili. Napravili sta nekako poravnavo: obe sta nekaj pridobili in istočasno izgubili. Glavna točka je pa bila, da mora kapitelj arhidiakon stanovati v Tolminu. Že pri tej poravnavi je zastopal kapitelj Andrej Foramiti, svetega pisma in obojega prava doktor, ki je bil potem tudi prvi v Tolminu stanujoči arhidiakon.

Foramiti je bil bister pravnik in spreten diplomat, ki je povzročil tolminskim grofom marsikatero sivo las. Dokler ni bilo arhidiakona v Tolminu, so grofje mirno izvajali tudi duhovno sodstvo nad svojimi podložniki. Sodili so duhovnike in cerkvene pravde ter se vtikali tudi v zakonsko pravo poročencev. Na podlagi cerkvenega prava je naredil Foramiti temu hiter konec. Pod kaznijo suspenzije je prepovedal vsakemu duhovniku prestopiti prag civilne sodnije. Vsi grofovi utoki niso pomagali. Zmagal je Foramiti.

Stara trdnjava v Klužah.

Štolne pristojbine župnikov so bile v ne-
redu. Arhidiakon Foramiti je 13. novembra
1747. razdelil med vse duhovnike tiskano
preglednico vseh pristojbin, katere smejo od
svojih župljanov zahtevati.

Tolminski arhidiakon je imel pravico, po-
trjevati cerkvene račune tolminskih župnij.
Leta 1735. si je začel lastiti to pravico grof.
Začela se je pravda, pri kateri je zopet pod-
legel grof.

Arhidiakon je imel pravico vizitacije tol-
minskih župnij. Foramiti je to vestno vršil,
bičal razvade in povsod tudi pridigal. Ali je
znal slovenski, ne vemo, ampak po njegovi
nadarjenosti soditi, se je jezika najbrže na-
učil.

Foramiti je zahteval za duhovnike izjem-
no stanje. Grof ne sme duhovnikom v nobeni
reči ukazovati, in tudi če bi dobil ukaz od
višje oblasti, ga more dotičnemu duhovniku
priobčiti le po arhidiakonu.

Grofje so si lastili pravico, dovoljevati
nove cerkvene stavbe ali pa tudi samo nji-
hovo popravo. Foramiti jim je to pravico po-
polnoma izpodbil.

Arhidiakon Foramiti je posebno čuval nad
duhovščino in ljudstvom. Za njegovega časa
se je moralno življenje na Tolminskem vis-
ko dvignilo. Umrli je leta 1752., ravno ko se
je ustanovila goriška škofija.

Moža lahko imenuje malega tolminskega
škofa.

OB ZATONU RUSKEGA CARIZMA.

Mojka.

ZAROTNIKI so bili sklenili, da umore
Gregorja Jefimoviča s strupom. Zdrav-
nik dr. Lazovert je imel nalogo, da pre-
skrbi najhujši strup. Zarotniki so namreč ho-
teli, da bi Rasputinova smrt nastopila takoj
in brez šuma. Umorjenčevo truplo bi nato v
avtomobilu velikega kneza Dimitrija prepe-
ljali k reki Nevi in ga zagnali v vočo. Njihova
največja skrb je bila, da se zabrišejo vsi sle-
dovi zločina in da ne pade na morilce noben
sum. Najprimernejši prostor za umor se jim
je zdelo razkošno domovanje princa Jusupo-
va, takozvana Mojka, kamor se iz spošto-
vanja ni upal noben policist. Jusupov je za to
priredil podzemeljski prostor, nekako klet, ki
je bila navadno prazna. Prevelič jo je dal s tež-
kimi preprogami in opremiti z dragocenim
pohištvom. Ko je še obesil na strop kristalne
lestence in pregrnil tla s kožuhovino, bi nihče
ne bil slutil, da je to klet. Podzemlje so si iz-
brali radi tega, da bi se morebitni hrup ne
slišal na cesto ali v druge prostore palače.

Glavna skrb je bila sedaj, kako zbabiti Ra-
sputina v Mojko. Tu se je Jusupov spomnil,
da se Gregor Jefimovič močno zanima za nje-
govo ženo in da je že večkrat izrazil željo,
da bi se seznanil s krasno kneginjo. S te šibke
strani je torej Jusupov prijel Rasputina. Re-
kel mu je, da bi ga njegova žena zelo rada vi-
dela, in ga povabil za 16. decembra ponoči na
svoj dom. Jusupova žena tedaj pa sploh ni
bila v Petrogradu, temveč v nekem gradu na
Krimu, in ni o zaroti nič vedela. Rasputin je
vabilo takoj sprejel in se močno veselil. Do-
menila sta se s Jusupovim, da mora ostati
obisk popolnoma tajen, da ne smejo o njem
zvedeti ne tajni policijski agentje in ne do-
mači v Rasputinovi družini.

Poslednji obisk pri Rasputinu.

Ob 11. uri določenega dne je bilo v Mojki
že vse pripravljeno. V poczemlju je prasketal
prijeten ogenj, na mizi se je kadil samovar,
na krožnikih so se kopičile sladkarije, ki jih
je Rasputin posebno ljubil. Dr. Lazovert je
potrosil v nekatere teh sladkarij toliko strupa,
da bi Rasputin po njegovih računih moral že
po prvem užitku umreti. Razen tega je Jus-
upov dal prinesiti par steklenic težkega vina
in več čaš, v katere je ravnokar nasul tu in
tam kupčke strupa. Mizo in stolice so deli na-
menoma v nered, da bi Rasputin ob prihodu
mislil, da se je ravnokar končala večerja. Iz
podzemlja so vodile v gornje prostore vijug-
aste stopnice. Po njih si prišel v Jusupovo

pisarno. Določeno je bilo, da bodo zarotniki tu čakali, dokler jim Jusupov ne naznani smrti Gregorja Jefimoviča. Da prepodijo Rasputinu vsak sum, so prinesli s seboj gramofon, ki naj bi ves čas igral poskočnice, kakor da je v gornjih sobah vesela družba.

Pol ure pred polnočjo se je Feliks Jusupov odpeljal po Rasputina. Avtomobil je vozil v šoferja preoblečeni dr. Lazovert. Ko sta dospela v Gorohovajo ulico št. 64, se je Jusupov splazil po skrivnih stopnicah do Rasputinovega stanovanja ter pozvonil.

»Kdo je?« — se je zaslišal rezek glas. Jusupov je vztrepetal po vsem telesu. — »Jaz sem, Gregor Jefimovič.«

Zarožljala je težka veriga in zaškripal zapah. Ko je Jusupov stopil v slabo razsvetljeno kuhinjo, je imel občutek, kakor da ga kdo skrivaj opazuje. Nehote je privihal ovratnik in potegnil kučmo čez oči.

»Kaj se pa tako skrivaš?« se je začudil Rasputin. »Ali se nisva domenila, da ne sme nihče zvedeti za nočejšnji obisk?«

»Saj res, saj res. Jaz nisem črhnal niti besede.«

Rasputin je bil oblečen v bluzo iz bele svile s sinjimi robovi. Prepasan je bil z rdečo vrstico. Njegove žametaste hlače in visoki škornji so se zdeli novi. Nikdar ni še Rasputin imel tako skrbno počesanih las in lepo negovane dolge brade.

»Gregor Jefimovič, čas je, da greva, polnoč je že odbila.«

»Ali ne bo res nikogar pri tebi?« — je vprašal z nemirnim glasom. Glej, ravno danes zvečer je bil pri meni minister Protopopov in me zaklinjal, naj te dni ne grem iz hiše. Ubili te bodo — mi je rekel. Jaz pa pravim, da me ne bodo. Njihove roke niso dovolj dolge... Sicer pa pojdiva.«

Ko sta v temi stopala po stopnicah, se je Rasputin Jusupovu neskončno zasmilil. Mlada dega kneza je bilo sram, da hoče umoriti gosta. Prijelo ga je zaničevanje samega sebe in ni mogel razumeti, kako se je bil odločil za tako strašen zločin. Ko sta prišla na ulico in sedla v avtomobil, se je Jusupov pomiril.

Noč 16. decembra.

Ob vstopu v podzemlje je gramofon v zgornji sobi igral ameriško pesem in zarotniki so se glasno razgovarjali. Rasputin je prisluhnil:

»Kaj je to?«

»Moja žena ima obisk, toda gostje se kmalu poslovijo. Pojdiva medtem v obednico na čašo čaja.«

Rasputin je odložil kožuh in se približal dragoceni starinski omari, ki jo je začel pazljivo motriti in občudovati. V veliko začudenje Jusupovo je Rasputin odklonil vino in čaj.

Sedla sta k mizi in se spustila v živahen razgovor.

»Zakaj je bil danes minister Protopopov pri Vas?« ga je vprašal Jusupov.

»Plemenitaši se ne morejo privaditi misli, da bi se preprost kmet sprehal po carskih sobanah... Grize jih zavist in jeza... Jaz se jih pa ne bojim. Večkrat so že poskusili, me umoriti, a Bog je vselej uničil njih spletke. Nesreča bo udarila vsakogar, ki dvigne proti meni roko.«

Temno so donele te besede po sobi, kjer ga je čakala smrt. Jusupov se je zmedel.

Po daljšem času mu je začel zopet ponujati vina in čaja. Prožil mu je krožnik s sladkarijami, a Rasputin je iznova odklonil:

»Ne maram jih, so presladke!«

Par minut za tem je vendar vzel eno, nato drugo... Jusupov ga je opazoval s strahom. Strup bi bil moral učinkovati z največjo naglico. Toda kako je Jusupov ostrmel, ko je videl, da je Rasputin mirno nadaljeval razgovor, kakor da bi se ne bilo nič zgodilo.

Jusupov mu je začel ponujati vina iz Kristma, ki ga je Gregor Jefimovič zopet odklonil. Tedaj je hišni gospodar napolnil dva kozarca brez strupa in zvrnil sam enega. Rasputin je moral sedaj iz vljudnosti piti. Vino mu je izvrstno teknilo.

»Natoči mi sedaj čašo madejre!« je rekel. Ko je hotel Jusupov vzeti nov kozarec s strupom, je Gregor Jefimovič nenadoma vzkliknil:

»Nalij mi v isti kozarec!«

»Ne gre, Gregor Jefimovič! Dveh vin ne smeš mešati.«

»To je vse eno. Nalij v čašo, ti rečem.«

Jusupov je naredil, kakor da hoče slušati, a je pri tem hote prevrnil kozarec, ki se je razbil.

Rasputin ni več ugovarjal in začel prazniti kozarce s strupom. Hišni gospodar mu je stal nasproti, opazoval vsak njegov gib in čakal, kdaj se zgrudi na tla.

Toda Rasputin je veselo pil, izraz na njegovem obrazu se ni izpremenil. Le tu pa tam se je prijel za grlo, kakor da bi ne mogel požirati. Dvignil se je in začel korakati po sobi.

»Madejra je dobra kapljica,« je rekel. »Daj mi še eno čašo.«

Zopet je izpraznil kozarec, a strup ni hotel učinkovati. Čudotvorec se je mirno izprehajal po obednici.

Na mizi je ostala samo še ena čaša s strupom. Jusupova se je polaščal obup in odločil se je, da Rasputina ustrelji.

»Zapoj mi pesem na kitari,« ga je zaprosil Gregor Jefimovič. »Rad poslušam tvoj glas.«

Jusupovu ni preostajalo drugega, nego da začne peti. Zarotniki, ki so čakali v gornji sobi, so postajali nemirni.

»Zakaj pa gori ropočejo?« je vprašal Rasputin.

»Gostje se najbrž poslavljajo. Stopim gori, da vidim, kaj je.«

Ko je Jusupov pogledal na uro, je videl, da je že dve in pol po polnoči. Zarotnikom je javil, da je Rasputin použil ves strup, a ta ni učinkoval. Sklenili so, da morajo Rasputina pa na drugi način umoriti.

Jusupov je vzel s seboj samokres velikega kneza Dimitrija in stopil v podzemlje. Rasputin, ki ga je prej želodec žgal, je bil spet vesel in sedel v naslonjaču. Jusupov se je približal od strani, iztegnil roko, pomeril proti srcu in izpustil strel.

Rasputin je zatulil kakor divja žival in se zvalil na medvedjo kožo. V istem trenutku se je začul ropot na stopnicah. Zarotniki so hiteli na pomoč. Zdravnik dr. Lazovert je preiskal rano in ugotovil, da je krogla šla skozi osrčje. Rasputin se je nehal gibati. Njegova smrt je bila torej gotova. Zarotniki so ugasili luč, zaklenili obednico in odšli.

Živ mrtvec.

Najprej je zarotnik Suhotin oblekel Rasputinov kožuh in se pokrnil z njegovo kučmo ter sedel v avtomobil. Za slučaj da je tajna policija zarotnike zvečer opazila, sta morala veliki knez Dimitrij in dr. Lazovert odpeljati dozdevnega Rasputina domov v Gorohovajo ulico. Mrliča so hoteli prepeljati v reko Nevo še pozneje, in sicer v drugem avtomobilu.

Medtem ko so se veliki knez Dimitrij, dr. Lazovert in Suhotin vozili proti Gorohovaji ulici, sta Jusupov in Puriškevič sedela v Mojki in se razgovarjala o bodočnosti Rusije. Prepričana sta bila, da se bo država po smrti Rasputinovi prerodila. Ker zarotnikov dolgo časa ni bilo nazaj, je Jusupovu prišla misel, da si še enkrat ogleda truplo Gregorja Jefimoviča. Vrnil se je v podzemlje. Tu je pa doživel nekaj strašnega. »Rasputin« pripoveduje sam — »je ležal ravno tam, kjer smo ga bili pustili. Potipal sem mu žilo in se prepričal, da ne bije več. Rasputin je bil mrtev. Ne vem, zakaj sem prijel nato mrliča za obe roki in ga začel z vso silo tresti. Vzdignil sem truplo kvišku in ga spustil potem na tla.

Ravno ko sem se hotel vrniti v gornje prostore, sem opazil, da se Rasputinovo levo oko počasi odpira. Nagnil sem se in gledal od blizu. Tu se začne tresti tudi desno oko in pogleda vame; iz njega je sikalo divje sovraštvo. Kri v žilah mi je zastala. Moje mišice so okamenele. Hotel sem ubežati, nam je bila neznošna. Stekel sem proti glavnemu izhodu iz palače, da ustavim Rasputina, ako ga Puriškevič ni

Car Nikolaj II. in Rasputin.

Tu se je Rasputin s silovitim sunkom dvignil na noge, iz ust mu je visela pena. Njegov pogled je bil strašen. Divje tuljenje je zadonelo po sobi. Dvignil je roke in se vrigel name. Njegovi prsti, ki so iskali moje grlo, so se zasadili kakor kleščice v mojo ramo; iz ust mu je tekla kri. Z zagrljenim, nizkim glasom je ponavljal moje ime. Zaman sem se skušal iztrgati. Imel sem vtis, da stoji pred menoj satan v lastni osebi, ki me noče izpustiti. Z nadčloveškim naporom sem se izvil iz njegovega objema.

Zgrudil se je na tla in strahovito hropel. V rokah je držal naramnico, ki mi jo je med borbo iztrgal. Nato se je zleknil in ležal nepremično na podu. Pognal sem se po stopnicah in klical Puriškeviča na pomoč: »Hitro, hitro, Rasputin še živi!«

V tem trenutku sem zaslišal šum za seboj. Vračal sem se s Puriškevičem, ki je držal v roki samokres. Plazeč se po trebuhu in koljenih, hropeč in tuleč kakor ranjena divja žival, se je Rasputin nagloma premikal po stopnicah navzgor. Sključil se je, se pognal kvišku in stal nenadoma pred tajnim izhodom na dvorišče. Puriškevič je letel za njim. Na dvorišču sta se zaslišala dva zaporedna strela. Misel, da bi mogel ubežati, nam je bila neznošna. Stekel sem proti glavnemu izhodu iz palače, da ustavim Rasputina, ako ga Puriškevič ni

zadel. Tu je zadonel tretji strel, nato še četrta ... Zagledal sem Rasputina, kako omahuje in pada ob kup snega. Puriškevič je priteknel in par minut opazoval truplo. Ko se je prepričal, da je vse končano, se je s hitrimi koraki vrnil v hišo.«

Rasputinov čevelj.

Zaporedne strele je slišal stražar, ki je vršil službo v bližini Mojke. Stopil je v poslopje in začel poizvedovati. Poslanec Puriškevič mu je rekel kar naravnost: »Streli, ki si jih slišal, so ubili Rasputina, ki je tiral domovino v pogubo, izdajal carja in vojake na bojišču v korist Nemcev. Če ljubiš carja, moraš molčati.«

Stražar je obljubil in se poslovil. Drugi dan je seve vse sporočil predstojnikom.

Začela so se mučna zasliševanja. Princ Jusupov in veliki knez Dimitrij sta se precej spretno zagovarjala. Rekla sta, da je bila to noč v Mojki velika družba; nekateri gostje so so opili in iz objestnosti ustrelili psa na dvořišču. Vinjeni Puriškevič, neutolažljiv nasprotnik Rasputinov, je v šali imenoval ubitega psa Rasputina. Tej bajki so začetkoma verjeli, a sum je postajal vedno težji, ko Gregorja Jefimoviča ni hotelo biti domov. Carica Aleksandra Feodorovna je ukazala, da se Jusupov in veliki knez ne smeta oddaljiti iz Petrograda.

V tem je našel nekdo na mostu čez Nevo črn čevelj s krvavimi madeži, ki so ga prepoznali za obuvalec Gregorja Jefimoviča. Policija je začela takoj lomiti led na reki in preiskovati vodovje. Potegnili so na dan mrliča, čigar obraz je pokrivala debela ledena skorja. Odstranili so jo z veliko previdnostjo in spoznali Rasputinovo truplo. Lobanja je bila na več mestih preluknjana, eno oko je bilo izbito, brada prilepljena na obleko.

Na ukaz Njegovega Veličanstva carja so orožniki aretirali Jusupova in velikega kneza Dimitrija v njih stanovanju. Hiše nista več mogla zapustiti. Pa tudi ni bilo varno, zakaj oboževaljice Rasputinove so kar divjale in se hotele za vsako ceno maščevati. Policija se je morala resno truditi, da niso vdrle v palačo jetnikov.

Neprimerno večje pa je bilo število oboževalcev in braniteljev velikega kneza Dimitrija in Jusupova. Časniki so priobčevali uvidnike in navdušeno oznanjali, da se je Rusija osvobodila temnih sil, ki so jo davile toliko let. Delavstvo v tovarnah se je pripravljalo na manifestacije, za Jusupova in velikega kneza so se izjavljali poslanci, visoko plemstvo in skoro vsi člani vladarske hiše. Sestra carice velika kneginja Elizabeta Feodorovna je poslala Jusupovu kar brzojavko, kjer pravi, da moli za njegovo dobrobit in da blagoslavlja osvoboditelje Rusije.

Da ne bi prišlo do javnega škandala v carski družini, se je Nikolaj II. zadovoljil s tem, da je poslal Jusupova in velikega kneza Dimitrija za kazen v pregnanstvo. Dimitrij je moral na bojišče v Perzijo, Jusupov pa na svoja posestva v Sibirijo.

Poslednja pot.

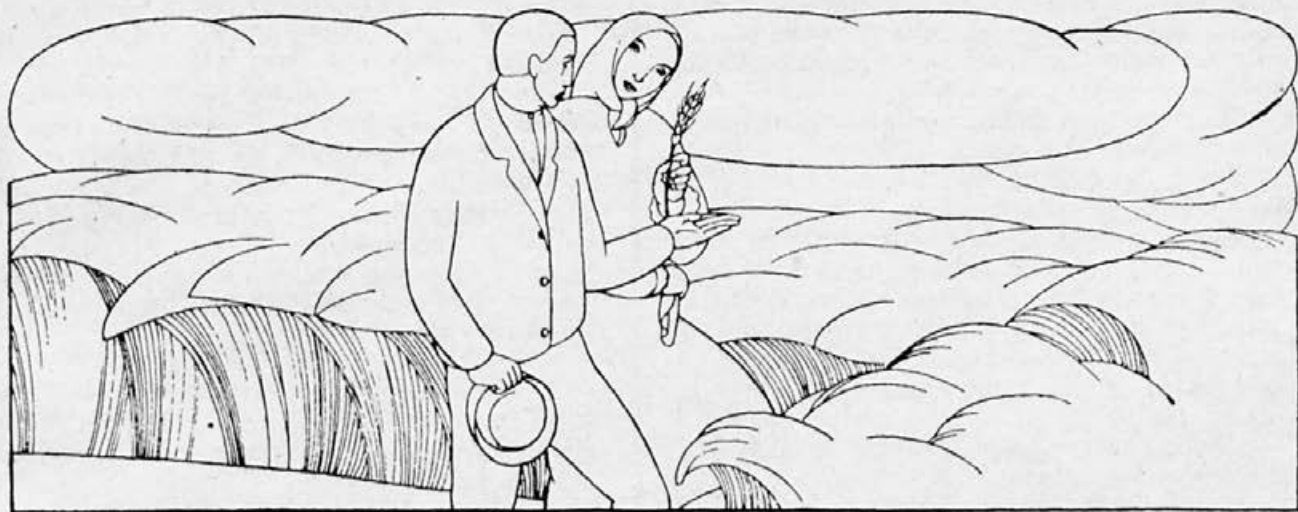
Dva meseca za tem je začelo v silni ruski državi kipeti. Nezadovoljstvo je posebno v mestih nevarno naraščalo. Delavci v munijskih tovarnah so zapuščali delo in na velikih zborovanjih ugovarjali proti draginji, proti vojni, proti carju. Orožniki so poklicali na pomoč vojaštvo, toda vojaki so streljali mesto v ljudstvo na policiste. V Petrogradu so množice začele pleniti in rušiti trgovine. Kmalu se je uprla celokupna petrograjska posadka in celó carska telesna straža je prešla v tabor revolucionarcev. Vlada ni bila več kos svoji nalogi in si ni znala pomagati. Posamezni ministri so že bežali čez mejo. Dne 15. marca se je pred Nikolajem II. javil odposlanec ruskega parlamenta in zahteval, naj takoj poda piše svoj odstop. Nikolaj se je odpovedal prestolu in se vrnil k družini v Carskoje selo. Tu mu je revolucionarna vlada 22. marca javila, da je njen ujetnik in se ne sme oddaljiti iz grada. V isti noči je oddelek upornih vojakov vdrl v park Carskega sela, se polastil Rasputinove rakve, jo odnesel v bližnji gozd, polil s petrolejem in na grmadi sežgal.

Carska družina je preživela v gradu več mesecev, čakaje v nemiru svojo usodo. Dne 13. avgusta ponoči so prišle straže in odpeljale v avtomobilih vladarsko dvojico in otroke na železniško postajo. Od vojakov je Aleksandra zvedela, da gre vožnja v Sibirijo, in sicer v gubernijo Tobolsk, rojstno deželo Rasputinovo.

Usoda je hotela, da sta se Nikolaj in Aleksandra vozila na svoji poslednji poti mimo rodne hiše Gregorja Jefimoviča. Nepopisna otožnost se ju je polastila, ko sta gledala 18. avgusta 1917. raz krova ladje na vas Pokrovskoje in videla, kako se jima bliža čedna in prostorna hiša Rasputinova. Iz tega kraja je romal Gregorij Jefimovič v debelih škornjih in kmečkem kožuhu v Petrograd. Spominjala sta se njegovih besed in nasvetov in še enkrat preživela vse vesele in žalostne dogodke svojega življenja.

Par mesecev za tem so Nikolaj, Aleksandra in vsi otroci umrli pod puškami boljševikov.

(KONEC.)

V NEDELJO POPOLDNE

P. M. Lekeux — F. T.:

MARJETICA.

Po zakotjih.

MRACEN jesenski večer. Po mokrih, slabo tlakovanih predmestnih ulicah stopata počasi navkreber dve vitki, v črne plašče zaviti postavi. Ena nosi v rokah majhen kovčeg.

»Strmo je, kaj ne, Marjetica?«

Nagovorjena je smehljaje pogledala spremljevalko, rekla pa ni ničesar. Deklica, ki jo je spremljala, je bila prikupljiva, vitka, veselega značaja. Ime ji je bilo Marinka. Čez berala je ob Marjetici kot ptič, dočim je ta molčala in molila.

Onstran železniškega mostu sta za hip obstale. Pod njima se je meglilo mesto s črnimi strehami, sajasti dimniki so kot pošasti štrleli v temno noč.

»Koliko bede, Marinka, in kako šibka je najina pomoč!« Začelo je rositi.

»Dežnika nimava!« je pripomnila tovarišica. Marjetica se je zopet molče nasmehnila.

Prišle sta končno v gorenji del temne ulice. Vsepovsod je skozi zakajene zidove gledala revščina. Tlaku ni bilo več, samo zdrsan kamni so moleli nad sajasto vodo, ki je leno polzela po blatnih tleh.

Marjetica je zavila na desno, potrkala po črnih vratih, ki so se takoj odprla. Premočeni sta stopile v vlažno, zakajeno sobo, podobno hlevu, iz nje je zaudarjal smrad. Dve revni postelji, raznešeni, navrhani s cunjami, med katerimi je ležal hleb kruha, sta stali v temnem kotu. Na prvi postelji je hropel bolnik.

Vrata v kuhinjo so bila odprta, da se je skozi valil dušljiv dim.

»Gospa Heyust!«

Hripav glas je odgovoril: »Lejte si no, gospodična Marjetica!« Iz kuhinje je pridrsela postarna žena, suha kot okostnjak. Na bledem obrazu je bil vklesan izraz občutne bede.

»Kako gre, gospa?«

»I, kako naj gre?« je mračno odgovorila žena.

»In Vi?« Marjetica se je sklonila nad posteljo. »Ste kaj spali ponoči?«

Bolnika je stresal suh kašelj, da ni prišel do besedi, le z glavo je odkimal, medtem ko mu je v prsih golčalo.

»Pa bi sedli!« je povabila ženska in z roko brisala sajasto skrinjo, na kateri so križem ležali lonci, copate, stara suknja in oškrbljen vrč.

»Torej nič bolje?«

»Kaj hočete? Tako bo šlo, kot je s prvim!« Pred par meseci so ji pokopali starejšega sina, sedaj se bliža koncu mlajši, komaj dvajsetletni, ki sta ga uničila alkohol in razbrzdanost.

Marinka je odprla kovčeg, iz katerega je zložila Marjetica na trhlo mizo kup jajc. »Da pride k moči!«

»Pojte no! Kaj bo prišel k moči! Revežem ni usojeno drugega, kot da cr...! Žena je jemala jajca in jih polagala v predal.

»Življenje je trdo, kaj ne?« je sočutno pripomnila Marjetica.

»Preklete je, gospodična! V našo hišo se je naselil pekel!«

»Bo pa v drugem življenju lepše! Nebesa so draga!« Tolažila jo je na glas, da bi tudi

bolnik slišal bodrilne besede. Vstale sta, se sočutno poslovile in odšle v deževno jesensko noč.

Skozi vrata sta slišale: »Še so dobri ljudje na svetu! Kdo bi si mislil!«

Zavile sta v drugo smer. Pred trhlimi vrati sta obstale.

»Pazi na stenice!« je tiho pripomnila Marjetica in vstopila. Po sobi se je vlačil zopern duh. Stene so bile obložene z umazanimi in razcefranimi papirnatimi preprogami, da bi prostor bil videti »boljša soba.« Počez je visela vrv in na njej mokre kuhinjske cunje in vlažno perilo.

»Dober večer, gospa Koniksova! Jeli Vaš mož doma?«

Sključeno ženišče s peščenim obrazom je pokazala z žlico na vrata, ki so vodila na dvorišče. Njen sin je prišel iz jame in se ravno kar umival pri vodnjaku.

Čez par minut je vstopil mlad dečko, katerega ni bilo mogoče pridobiti za »Dobrodelnost«. Bil je domišljav, in ker je znal pisati, se je štel med olikane kroge.

»Dober večer!... A, Vi ste, gospodična Lekeux?«

»Dober večer, gospod Koninks!«

Dostojanstveno se je postavil pred obe, kot bi se zavedal, da pripada med umite in izobražene.

»Gotovo ste veseli, da ste končali z delom!«

»No ja, človek rad pride iz jame v prijeten dom!«

»Slišala sem, da dopisujete v časopise! Ali bi mi hoteli storiti majhno uslugo?«

»No?«

»Za naš cerkveni zbor moram prepisati mnogo not. Gospod Koninks, prosim, pomagajte mi! Slišala sem, da znate izborno pisati note!«

Zadela je v pravo. Dasi mož ni bil več pravilne pisave, je bahato odvrnil: »Ker že prosite, naj bo!«

»Izredno ste prijazni! Prosim, prinesite mi note v soboto. Vabim Vas v nedeljo k procesiji. Boste slišali, kako lepo bo violina igrala solo po Vaših notah.«

Koninksu so se razširile oči. Čutil se je počaščenega in obljubil, da pride k procesiji. Tudi Marjetici so od veselja žarele oči: izgubljena ovca prihaja na pravo pot.

* * *

Vnovič sta prekrizale temno ulico. Zašle sta na Demblonsko cesto, kotišče brezbožnih socialistov. Ulica se je zvala tudi »cesta sodrge«, kamor si zlepa ponoči pošten človek ni upal. Marjetica je ves čas molčala. Marinki je bilo tesno pri srcu. Zbegana je vprašala:

»Čemu nič ne govoriš, Marjetica? Si žalostna?«

»Ne, ne, dušica, čemu bi bila žalostna!« Prijela je Marinko rahlo za roko. Deklica je stisnila rožni venec, ki ga je potoma molila Marjetica.

»Marinka, sedaj prihaja najtežja postajanka — Verdonkovi!«

»Mili Bog, tja vendar ne pojdeš! Celotno pastru so s pačico pognali iz bajte! Bojim se divje Verdonkove!«

»Moli, Marinka!«

Prišle sta do strahotne hiše. Marjetica je potrkala, dočim se je njena spremljevalka plašno umaknila. Na pragu se je prikazala orjaška ženska.

»Dober večer, gospa Verdonkova!«

»Dober...« Spoznala ju je, stisnila pesti in ostro velela: »Frančiškanarci sta! Marš, proč!«

»Dovolite, gospa! Trudni sva in premočeni, pogledajte! Ali ne bi smeli pri vas vedriti?«

»No, če hočeta le vedriti... Marš, notri!«

Pravzaprav je ta mati Verdonkova imela dobro srce. Toda hodila je k socialističnim sestankom in se nasrkala strupa, s katerim je menila podušiti vse »farje«.

»Strašno neurje,« je poskušala Marjetica z besedo.

Mesto odgovora ji je ženščina obrnila široka pleča in odšla ven. Marinka je bušila v smeh.

»Kaže, da ni razpoložena« je pripomnila Marjetica. Zunaj je curkljal dež in nabijal po korcih. Vrata so zaškripala in v sobo je planila deklina kakih sedemnajstih let, širokopleča kot mati in napol razgaljena.

»Dober...« je začela hči in obtičala sredi pozdrava.

»Dober večer, gospica,« je prijazno pozvala Marjetica. »Zmočili ste se! Kaj pa pri našate lepega?«

Dekle je odvila zavoj in rezko dejala: »Naša rdeča zastava je! V nedeljo imamo sprevod, treba, da jo zlikam.«

»Pa ni prav lepa,« je pripomnila Marjetica. »Iz volnenega blaga se zdi! Naša je lepša, kaj, Marinka?«

»Lepša, iz svile je, zlato obrobljena!«

»Iz svile?« se je začudila stara. »Pa kdo jo nosi?«

»Prav hvaležne bomo Vaši gospodični hčerki, ako pride v nedeljo, da bo nosila našo zastavo. Procesijo bomo imeli.«

Mati in hči sta se spogledale. Ugajalo je obema — toda... »Saj pridejo tudi drugi,« je prepričevala Marjetica. »Med njimi so nekateri socialisti. Moj Bog, pa saj so socialisti tudi ljudje! Mnogi so dobri ljudje. Saj bo prišla, kaj ne, gospa!«

»Zaradi mene...«

»Dobro! Le pridite gotovo, gospodična! Hvaležne Vam bom!«

Zunaj je curkljal dež. Dekleti sta hiteli, obiskali še pet hiš in utrujeni dospeli v mesto. »Delali sva za Jezusa,« je ob slovesu pripomnila Marjetica.

• • •

V nedeljo je bila procesija. Pri frančiškanih se je zbralo toliko ljudi kot še nikdar. V nabito napolnjeni cerkvi je prisrčno govoril pater o dobrem Pastirju in to pridigo je z voljnim srcem poslušalo nešteto izgubljenih ovac. Marjetica je od veselja jokala.

Zadnja žrtev.

Najsi je človek ob vse: premoženje, čast, prostost, zdravje — nekaj mu še ostane in ta velika vrednota je — življenje. Človek hoče živeti in se zgrozi pred mislijo: umreti boš moral! Zato je daritev življenja največja žrtev in višek junaštva. Marjetico je čakala še ta poslednja žrtev, ki jo je v cvetu mladosti velikodušno darovala svojemu Stvarniku.

Trije smo bili na bojnem polju. Naši ubogi starši so živeli v neprestanih skrbeh. Pisma so dohajala poredkoma, komaj vsak mesec. Koliko sta blaga roditelja pretrpela!

Velikokrat je Marjetica našla mamo v solzah. Ljubeča mati je postala bleda in zamišljena in zelo, zelo se je postarala. Vsak dan je s strahom čakala pošte. Zdaj zdaj pride brzojavka: padel je! Mrtev! — Marjetica je z materjo sočutno delila grenko bolelost. Tolažila jo je in bodrila. Nenadoma ji je vstala v duši želja, da bi storila nekaj, kar bi razbremenilo ljubeče starše in jim pregnalo temne, oblačne skrbi.

Nekega dne je mati v veliki žalosti izbruhnila: »Nikdar več se ne vrnejo... Ne bom jih več videla!« Zakopala si je obraz v uvele roke in bridko plakala. Celo naš junaški oče si je skrivaj brisal solze. Trije sinovi v vojski... že toliko časa nobene vesti!

Marjetica je zrla ta prizor, odhitela v sobo in se jokaje zgrudila na kolena. Dvignila je roki, ju razpela in s prosečim glasom molila: »Dobri Bog, vzemi meni življenje kot odkupnino za njihovo! Naj jaz umrem, da se bodo oni vrnili, da bodo ljubi starši spet veseli... Mene vzemi, Gospod... v Tvojih rokah se ne bojim smrti!«

Ta presunljiva molitev ni bila prošnja, kot jo imamo na ustih večkrat mi, ki kličemo po mučeništvu, pa ne moremo prenesti niti majhnega ponižanja. Zavedala se je, da gre za njeno življenje: zato ga je junaško darovala — za nas.

Od tega trenutka je bila globoko uverjena, da je Bog njeno žrtev sprejel.

Vedrega in veselega obraza je pritekla iz sobe in slovesno zatrdila materi: »Ne jokaj, mama, povrnejo se!«

Mati se je čudila prepričevalnemu podudarku in jo strmé pogledala.

»Vrnili se bodo!« je ponovila s tako gotovostjo, da je mati nehala jokati.

Premišljevala je svoj korak: tudi zanjo bo staršem hudo. Toda ona je ena in njeni bratje so bili trije. Kaj naj bi bilo vredno njeno življenje, življenje uboge deklice, v primeri s trojnim življenjem, izmed katerih sta se hoteli dve posvetiti Bogu! Saj je bila vendar njena življenska naloga, darovati se za druge. In to žrtev je prostovoljno darovala Kristusu.

Od tedaj se je pripravljala na smrt.

Njene misli niso več hodile po zemlji, dvignile so se v večni Jeruzalem. Nekega večera je zaupala Marinki svojo skrivnost: »Naši se boje za brate, ki so v vojski. Jaz sem pa gotova, da se povrnejo, ker sem svoje življenje darovala zanje.«

Sredi decembra 1915 je šla z Marinko kropit majhno deklico. Ob povratku je dejala: »Kako hitro mine življenje, kaj ne, Marinka? Čez tri mesece bom jaz na vrsti!« In vendar se ji je zdravje okrepilo in je neprestano delala kakor preje.

Celo črno peto mašo je učila. »Za koga pa se učimo ta rekviem?« so povpraševali. Mirno je odgovorila: »Zame.«

Ko se je nekoč vračala po vaji domov, je pripomnila Marinki:

»Predstavljam si, kako bodo šli dobri Flamci za mojim pogrebom. Sami žalostni, resni obrazi... če na to mislim...«

Iz srca se je nasmejela. Zanjno smrt ni bila strašna — ob večnih vratih jo je čakal izvoljeni Ženin. Le nekaj ji je težilo srce: »Lepšo dušo bi morala imeti! Kaj naj Gospod Bog počne z mojim prašnim srcem?«

En mesec pred smrtjo je čitala vsak dan »Pripravo na smrt,« ki ji jo je daroval pater N. In vendar je bila povsem zdrava in čila. Par nedelj pred smrtjo je šla celo s pevskim zborom na izlet v Tilleur k usmiljenim sestram. Med potjo je bila vedra in vesela. Ob povratku pa je začutila slabost, vendar si je v par dneh opomogla.

Začetkom februarja je začela s pripravo na praznik prikazanja naše ljube Gospe. Vso osmino je pripravljala cvetje, preproge, vence, lučke i. t. d. Od tega praznika nadalje je postala v obnašanju bolj mirna, stroga in molčeča, čeprav veselega obraza in žarečih oči.

Prišel je marec, mesec zadnje žrtve. Ure- dila je svoje spise, med njimi priljubljeni dnevnik, in patru natanko sporočila vse, kjer kaj lahko poišče po njeni smrti.

Štirinajst dni pred smrtjo je prosila pred- nico benediktink, naj ji dovoli iti ob 11. domov, da bi delala za svoje Flamce. Bližal se je namreč misijon, ki je bil napovedan koncem marca. Vedela je sicer, da ga ne bo dočakala, vendar je želela vse pripraviti, pre- den bo odšla v nebеса. Med temi dnevi je podvojila svojo vnemo: obletela je večkrat vse predmestne ulice, vabila in izpreobračala zapuščene ljudi in prinesla patru N. seznam novih, številnih izpreobrnjenecv.

Toda bližal se je konec in zato se ji je zdelo potrebno, da svoje drage starše pola- goma pripravi za ta trenutek.

Ko je nekoč opazila, da je mati zopet po- trta, ji je živahno poudarila: »Čemu žalost, mamica! Saj sem te zagotovila, da se bodo vsi trije bratje vrnili; jaz sem darovala živ- ljenje zanje!« Mati jo je začudeno in nemirno pogledala, Marjetica pa se je ljubko nasmeh- ljala, kot bi vse bilo samo poredna šala.

V marcu je vstajala že ob štirih zjutraj in darovala sveto obhajilo v čast sv. Jožefu, pri- prošnjiku umirajočih. Mati je opazila njeno zgodnje vstajanje in jo posvarila. »Veš kaj, mama! Ko končam svoje delo, bom pa celo večnost počivala!«

Istega dne so domači nekoliko preuredili v salonu. Prestavili so sobno opravo, da bi pridobili več prostora. Ko je prišla Marjetica iz šole, je takoj opazila izpremembo in za- klicala:

»Krasno! Kako lepa mrtvaška soba! Glej, tu v sredi bo prostor za rakev.«

»Marjetica!« je prosila mati. Dekle je iz- ginilo iz sobe. Par dni kasneje je prinesla s seboj beli španski bezeg in urejevala po sobi. Kar steče k mizi in stegne roki čez njo: »Glej, mama, tako dolga mora biti truga!« »Otrok moj,« je potrta očitala mati, »čemu pripoveduješ stvari, o katerih veš, da me bo- lijo!« Hčerka jo je ljubeznivo objela in z ve- selim obrazom dejala: »Pojdi, pojdi! Ti tudi vse verjameš!«

Četrtega marca je narekovala v šoli učen- kam spis o smrti. Bila je to zadnja naloga. Besedilo je vzela iz knjige sv. Alfonza: »O mračni, slovesni dan, ko bo moja življenska pot končana. Ob moji postelji se bodo zbrali domači... Nato se bodo zaprle oči vsemu zemskemu in odprle nebeškemu. Poslovila se bom in z zadnjim zdihljajem poklicala Boga...«

»Otroci, le dobro pomnite to nalogo! Kmalu boste videli, kako hitro poteče živ-

ljenje. Kot ura!« Knjigo je pustila v predalu in po smrti so jo našli na istem mestu odprto.

Zvečer je bila v domačem krogu posebno prijazna. Rekla je očetu: »Nocoj bom še en- krat preigrala vse naše stare pesmi, kaj, očka?«

Sedla je h klavirju in igrala pesem za pes- mijo. Bila je zadnjikrat pri klavirju.

Drugi dan je šla kakor navadno v šolo, pa se je predčasno vrnila. Mati se je prestra- šila, ko jo je nenadno uzrla.

»Ne boj se, mama! Malce utrujena sem in nič drugega!« Sedla je k pisalniku in še pozno zvečer pisala in vabila k misijonu, ure- jevala svetinje, rožnevence in pisala note. Čutila je le nekoliko mrzlice, vendar ji mati ni pustila, da bi drugi dan vstala, Poklicali so zdravnika, ki naj bi prišel popoldne. Ta dan je bila pepelnična sreda, 8. marca. Marjetica je prosila mater, naj ji prinese malce blago- slovljenega pepela. Mama je prišla od maše in prinesla v molitveniku pepel. Stopila je k postelji, vzela iz molitvenika in ga usula hčerki na glavo: »Spomni se, da si prah, in da se v prah povrneš!«

Popoldne je Marjetica vstala in se oblekla v lepo belo obleko. Oblečena je smehljuje se ležala v postelji. Prosila je mater, naj ji uredi lase. »Tudi umij me, mama!« je pristavila ta- ko, da se je mati čudila. Popolnoma mirna je sklenila roke in se zatopila v prisrčno moli- tev.

Popoldne je prišel zdravnik. Ni mogel najti nobene resne bolezni. »Nekoliko vro- čine,« je ugotovil, »sicer pa brezpomembno! Jutri pridem zopet pogledat!«

Proti večeru je potrkal pater N. Marjetica ni več govorila. Zdelo se je, kot bi gledala že drugi svet. V duhu je že zapustila zemljo! Pater jo je takoj razumel.

»Gospa!« je poklical mater, »mislim, da je bolezen resna! Pokličite še drugega zdravnika!«

»Zelo nerodno! Kaj poreče naš zdravnik. Glejte, saj ni nič hudega! Pojdem k večerni- cam!«

Pater se je približal bolnici. »Znabiti ste najraje sami, gospodična?« Pokimala je z glavo.

»Marjetica,« je dejal, »vse življenje ste da- rovali za duše. Dajte še zadnjo žrtev, ki jo zahteva od Vas!« Nato je odhital v cerkev in s solznimi očmi molil večernice.

Okrog desetih je bolnica poklicala mater. »Mamica, odpočiti se moraš, trudna si! Kje boš pa spala?«

»Pri tebi bom čula, otrok moj!«

»Pa ne! Čemu bi čula? Glej, nasloni se sem- kaj na posteljo, saj je prostora dovolj!«

Ob teh besedah je nalahno zakašljala in cel val krvi ji je bruhal iz ust.

V smrtni zbežanosti je mati tekla po zdravniku, ki je bil takoj pri bolnici. Ni vedel, kaj bi to pomenilo. »Čudno, čudno! O jetiki ni sledu!« Polagali so obkladke.

»Veš, mama,« se je obrnila deklica, »pa me nič ne boli.« Uprla je lepe črne oči v podobo žalostne Matere in gotovo prosila Njo, nebeško mučenko, naj bi krepčala ubogo zemsko mater, ki bo v kratkem morala spiti kehlj...

Dolgo je zrla v podobo. Potem je uprla oči v mater. »Mamica moja! ... Mama!« Ko jo je mati objela, je opazila, da so lepe oči — steklene ... Drobna solza se je blestela v očeh ... mrtvaška solza.

Imela je dva in dvajset let. Do zadnjega je pozabljala nase in mislila na druge. Njena zadnja misel je veljala mami, ki bo trpela.

Mati je zakričala. Pokleknila je k postelji in pretresljivo zajokala. Hitro je prišel oče. Stopil je k postelji, dvignil ljubljeno hčerko in jokal. Mati je poklicala patra N. Ko sta stopila v sobo, sta našla starčka — našega dobrega očko, ki je v naročju držal svojo mrtvo Marjetico, mirno, tiho, belooblečeno kot angela.

Mati je v bolesti zdrknila na tla. Ko se ji je zavest povrnila, je prosila za križ. Kot junakinja ga je poljubila in dala očetu: »Poljubi ga, očka! Saj bova Križanega imela še zanaš prej ravnotako rada, kot doslej! Njegova volja je sveta.«

Hoteli so mrliča preobleči. V njeni omari niso našli prav ničesar. Da zadnjega robčka je vse razdelila med reveže.

Novica: Marjetica je mrtva! — je šinila kot blisk po mestu. Zlepa, pravijo, da še ni bilo toliko joka v našem mestu. Vkljub snežnemu viharju je bil njen pogreb pravo zmagoslavje. Rudniški nadzornik se je čudil: »Kakšna reč pa more to biti. Vsi delavci so prosili za dopust!« Ta mrtvaški spreved je bil nenavaden, dolga, nepregledna vrsta delavcev, beračev, preprostih žena; vsi so potrti, s solzami v očeh, s cvetjem v rokah! Peli so ji »rekvijem«, ki ga je sama naučila. Na pokopališču je skušal izpregovoriti pater N. — pa ni mogel — nešteta gruča ljudi je na glas zajokala. »Mala svetnica« je bila pokopana in vsakdo je skušal vzeti s seboj cvetko za spomin. Tako se je vračalo ta dan na tisoče delavcev v snegu domov, s cvetko v rokah, z žalostjo v srcu in z besedo, ki je šla iz src: »Bila je angel! Predobra za nas, zato jo je Bog vzell!«

Zetev zori.

Marjetica ni mrtva, kajti svetniki ne umrjejo: smrt jim samo odpre vrata v boljše življenje. Umró pravzaprav le oni, katerih živ-

ljenje je bilo brez sadov. Njena mlada doba pa je bila vrhano polna samih žrtev za Boga in trpeče brate.

Dobrodelnost še danes deluje v našem mestu in tisoči se dobro spominjajo »gospodične Marjetice«. Njena smrt je bila najboljši misijon: rodila je izpreobrnjenja, nenavadne žrtve, zbližanje delavstva z Bogom. Vsako leto roma delavstvo Južne Belgije na grob uboge Marjetice in moli ... Tudi mi, njeni trije bratje, smo se srečno vrnili iz vojske in skupno prišli na grob. Čudežno smo bili obvarovani smrti. Dva in dvajset mesecev smo vztrajali v najhujšem ognju. Nihče ni bil niti ranjen. Čutil sem skrivnostno nevidno roko, ki me je čuvala. Globoko sem prepričan o vsej pomembnosti in ozki vezi, ki jo ima občestvo svetnikov.

Zato sem napisal Marjetici par strani v spomin. Ta knjižica je dosegla veliko izpreobrnjenje. Ne pripisujem jih ne sebi ne knjigi, ampak junaški žrtvi, ki je dala po božjem zgledu življenje za bližnjega. Znabiti bodo tudi v vas te skromne vrstice vzbudile ljubezen do žrtev, samoodpovedi, zatajitve ... Pravijo, da bodo Marjetico proglasili za svetnico — nešteto jih je v Belgiji, ki jo že častijo, in med njimi sem tudi jaz, njen nevredni brat.

Njen grob leži na pokopališču v Ansu. Nad njim se vzpenja velik križ s Kristom, ki objema svet. Ob križu raste velika rdeča vrtinica; na njem je napisano: Kristus mora vladati. — Ta izrek ji je bil najdražji.

Vedno prihajajo na njen grob ljudje molit. Največkrat srečuješ ubožčke, sirote, delavce, dekle, ki nosijo rože in jih sipljejo na gomilo. Nato pokleknejo in prisrčno molijo in prosijo »našo malo svetnico.«

(KONEC.)

DVE ISTRSKI NARODNI.

(Iz Bresta v Čičariji).

*»Moje se drago v Ameriko spravlja,
on se spravlja, a mene ostavlja.*

*Drugi dragi na jamboru piše,
moj mi ne bo ni s peresom na listu.«
Zakukála jo ko kukavica.*

*Oj Jadrane, hladna voda mojal
Hladna voda, dopelji mi fanta ...
Moj je fantič v Čikago — mestu,
majka pa v črni je zemljici.*

Marijino znamenje.

KO je Marija šla čez gorovje, noseč pod srcem božje dete, je prišla do strme skalnate stene, čez katero je vodila steza do Štivana v gorah. Marija je bila od dolge poti že utrujena. Zakaj ko mlada žena nosi pod srcem svojega prvega otročička, je često trudna, kakor da bi morala že vnaprej prehoditi vse bodoče poti svojega otroka in nositi vsa njegova bremena in bolečine. Marija se na zadnjo stopnico v skali ni mogla več dvigniti. Pa je prišla od Štivana sem deklica in podala trudni materi božji roko. Na vrhu skale je vprašala deklica:

»Kdo si?«

»Sem Marija, hči Joahimova.«

»In odkod prihajaš?«

»Prihajam iz Nazareta.«

»In kaj si?«

»Dekla sem Gospodova.«

Ko je deklica šla naprej po svoji poti, je začutila v roki blaženo srečo.

Odprla je roko in videla v njej vpisano začetno črko Marijinega imena. In komur je odslej podala svojo roko v pomoč, temu se je vpisala v roko ta črka in jo je lahko zapisal v vsako roko, ki se mu je bližala v pomoč. In če je žena s tem znamenjem porodila otroka, je tudi otrokova ročica nosila to znamenje.

In še več: Kdor zna to znamenje prav brati, bere ne le »Marija«, ampak to: »Glej, dekla sem Gospodova, zgodi se mi po Nje govori besedi!« In vsaki trd udarec in vsaka usoda mu bo angelsko oznanilo in celo prokleti začuje iz ust večnega Očeta besedo blagoslovljenja. Zakaj otrok, ki ga je Marija pod srcem nosila čez gorovje, je blagoslovil ves svet.

A. K.:

Nove knjige.

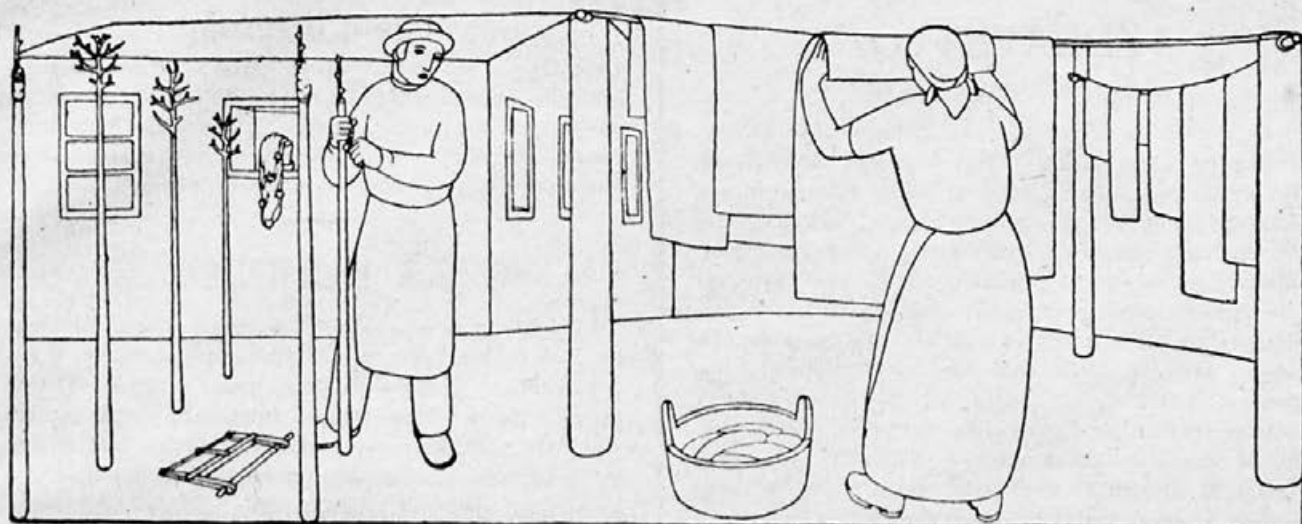
V Mariboru je izšla zbirka pesmi »Kitice mojih«. Izdal jo je Rudolf Maister. Njegove pesmi niso več tako prešerno fantovske, kot so bile v prvi njegovi knjigi (Poezije, 1904). Čas in vojna s svojimi posledicami sta mu izklesala izraz in poostrila pogled. (Prim. »Pastrola«: In vse se ti kakor sanje zdi: granate nad glavo — harmonike, goreči domovi — Krstnika kresovi in kri med snegovi — postonike.) — Zadnje dve leti je slovensko pripovedništvo seglo preko dozdej običajnih zemljepisnih meja. V krog svojih predmetov je pritegnilo Prekmurje in beneško-slovensko

pogorje. Prekmurje je v slovstvo uvedel Matija Malešič v povesti »Kruh« (1927), beneško-slovenske gore je pa opisal Ivan Trinko v zbirki črtic »Naši paglavci« (Gor. Moh. družba, 1929.) Trinko ne rešuje nikakih velikih in težkih vprašanj. Nabral je samo niz sličic iz svojih ljubih gora. Črtice so priproste, a pisane s toplo ljubeznijo. — Slavko Slavec je po vojni napisal tri knjige, in sicer »Župana Žagarja« (1927), »Ubogega Uština« (1928) in povest »Čigava si?« (1929). Slavca štejem med dobre ljudske pisatelje. Najboljši se mi zdi v »Županu Žagarju«, kjer samo pripoveduje dogodke, čijih razvoj določujejo činitelji, ki so od glavnih oseb neodvisni. Kjer pa konflikte ustvarjajo osebe, tam ima Slavec manj srečno roko. V povesti »Čigava si?« je pustil nerešeno vprašanje krivde oziroma kazni za zločin. — V novembru sta pri nas izšla dva koledarja, namreč šesti koledar G. Mohorjeve družbe in enajsti koledar Gor. matice. Prvi je nanovo opremljen (Fr. Gorše), drugi ima slike prejšnjega leta (T. Kralj). Vsebina je v obeh zelo privlačna in pestra.

Sigrid Undset.

Spređaj smo priobčili božično črtico velike norveške pisateljice Sigrid Undset, ki je došla Nobelovo književno nagrado za l. 1928. To nagrado, ki znaša okoli 800.000 lir, podelijo vsako leto enemu največjih pisateljev sveta. Sigrid Undset popisuje v svojih romanih življenje, duhovne boje in stiske žensk, mater, zorečih deklet, trpečih žena in jih rešuje v svitu katoliškega svetovnega nazora.

Z A H I Š O I N D O M

KRANJSKE KLOBASE.

Dobre so kranjske klobase s kislim zeljem, pa tudi brez njega. Delamo pa jih takole:

Sesekaj ali drobno zreži na majhne kocke 3 kg ohlajenega prašičjega mesa od flama, stegna, pleč, ali ostalo meso od prašiča; potresi na meso 9 dkg soli, pol dkg solitra, žličico stolčenega popra; prilij mesu osminsko litra vode, v kateri je namočena zrezana glavica česna, lahko s česnom vred. Vse to meso z rokami prav dobro zmešaj in pusti stati vsaj četrt ure. Potem ga natakli v ozka čreva, napravi klobase in jih deni v dim. Prekajevalci jih sušijo v svojih sušilnicah le 6 do 12 ur. Za domačo uporabo jih pustimo navadno v dimu 2—3 dni. Potem jih obesimo na hladen, zračen prostor.

SHRANJEVANJE KLOBAS V MASTI.

Klobase za v mast prekajamo nekoliko manj kot navadno in jih obesimo za en dan na mrzel, zračen prostor, da se ohladi. Nato klobase dobro obrišemo. Deni v lonec masti, da je dno pokrito, in na mast naloži klobase, eno poleg druge; na klobase pride spet mast, nato sledi zopet plast klobas, nakar zopet mast in tako naprej, dokler ni lonec poln. Na vrhu mora biti mast. Mast, katero staviš na klobase, naj bo le nekoliko pogreta, da se da dobro mešati; z vročo mastjo zalite klobase niso dobre.

Lonec s klobasami zaveži s pergamentnim papirjem.

SOLJENJE IN PREKAJEVANJE MESA.

Prašičje meso se najbolje soli v posebnem čeburu in sicer takole:

Na vsakih 10 kg mesa vzamemo pol kg soli, 1 dkg solitra, nekaj strokov sesekljanega česna, par žlic brinjavih jagod, eno žlico celega popra in eno žlico majaronovih plev. Vse te snovi dobro premešamo, potem pa z mešanico podrgnemo posamezne kose mesa in jih zložimo v čeber ter pustimo tako osoljene par dni; nato pokrijemo meso s primernimi deskami, obtežimo s kamenjem in prilijemo zavrete in ohlajene soljenice, ka-

tero napravimo tako, da raztopimo v 10 litrih vode po 1 kg soli. V soljenico denemo tudi par lovorjevih listov. Vode naj bo toliko, da meso pokrije. V soljenici pusti meso 20 dni, nakar manjše kose obesimo v dim, večje pa obrnemo in pustimo v soljenici nadaljnih 14 dni. Po tem roku vzamemo tudi te kose iz soljenice, malo operemo in obrišemo in jih obesimo v dim. Manjši kosi so suhi v par dneh, večji potrebujejo tudi 14 dni. Nato obesimo meso na hladen, zračen prostor, da se dobro posuši.

Prekajevanje je umetnost. Predvsem je treba paziti, da dim ni prevroč, da se kar mast cedi, kar je neredek pojav povsod tam, kjer prekajajo meso v dimniku nad ognjiščem. Ker pa ognjišča in stari dimniki izginjajo, bo ta način prekajevanja kmalu prestal. Kako bomo potem prekajevali tam, kjer nimamo posebnih sušilnic, kot jih imajo ponekod za sadje? V tem oziru sledeče:

Janez je imel staro kad, kateri je izbil dno, jo obrnil ter podložil z opeko tako visoko, da je od spodaj lahko kuril z brinjem. Gnjati in druge kose prašičjega mesa je navezal na droge in pogreznil v kad skozi odprtino, kjer je bilo prej dno. Na vrh (čez droge) je še poveznil dno kadi. Potem je nabral brinja (osnažil je senožet) ga zažgal pod kadjo, katero je bil postavil sredi dvorišča. Vse se je kadilo, a duh po gorečem oziroma tlečem brinju je bil zelo prijeten. Še bolj pa je bila prijetna gnjat, katero sem pozneje »pokušal« pri Janezu.

Janez je rekel, da zadostuje za prekajevanje klobas in manjših kosov mesa, če se kuri brinje skozi 18 ur, za večje kose pa da je treba tudi 5 dni. Paziti je treba, da se vedno polagoma kadi, brinje ne sme pokazati hudega zublja.

Seveda je treba hraniti prekajeno meso na takem kraju, kamor nimajo dostopa muhe, ker te so povzročiteljice vseh tistih črvičkov, ki so jeza in sramota marsikatero kmečke gospodinje. Ponekod imajo posebne omarice, ki imajo stranice iz ozke mreže, skozi katere muhe ne morejo, da bi v meso zalegle jajčka, iz katerih se razvijejo gnusni črvički.

Jože.

ZDRAVSTVO.

CEPLJENJE PROTI JETIKI.

V Franciji je sloveči profesor Calmette uvedel cepljenje proti jetiki. Kakor v vseh kulturnih državah ceplijo otroke proti kozam, tako naj se — tako priporoča Calmette — povsod udomači cepljenje otrok proti jetiki. Cepivo so imenovali z začetnimi črkami imena prof. Calmetta, ki je cepivo pripravil: »B. C. G.« Do sedaj so v Franciji cepili proti jetiki okoli 75.000 otrok, približno toliko jih je cepljenih tudi po ostalem svetu. Pasteurjev zavod v Parizu daje zdravnikom vsak dan povprečno po 900 porcij cepiva »B. C. G.« Dosedanji uspeh je sledeči: umrljivost dece, rojene od jetične matere in odrasle v okuženi okolici, je dosedaj radi jetike znašala 24 odstotkov; to pomeni, da je od takih otrok vsak četrti umrl. Od ravno takih otrok, ki so jih takoj po rojstvu cepili proti jetiki, jih je umrlo radi jetike le 0,9 odstotkov, to je od sto komaj eden. Odpornost telesa proti jetiki nastopa že tri tedne po cepljenju. Ti prvi uspehi so zelo lepi. Tudi v Trstu in Gorici se nekateri zdravniki trudijo, razširiti cepljenje proti jetiki med dojenčki. Družinam, kjer je kdo bil bolan na jetiki, svetujemo, naj navorojenčke dajo proti tej zavrtni boleznici cepiti. Mali strošek, ki ga s tem imajo, se jim bo obilno poplačal.

ZENITEV IN ZDRAVJE.

Naravno in vsaki zdravi pameti umljivo je načelo, naj se bolniki ne ženijo. Kdor je resno bolan, naj ne ustanavlja družine, naj ne sprejema nase odgovornosti za potomce; zakaj iz okvarjene, trhle korenine le težko požene zdrava mladika. Preden se fant zaveže, naj vse to dobro premisli.

Nikakor se ne smejo ženiti umobolni in težko na živcih bolni. Te bolezni se z veliko gotovostjo prenašajo na potomstvo. Kaka nesreča, ko v družinah izbruhne blaznost, ki se je dedno prenesla! Jasno je, da se spolno bolni tudi ne smejo poročiti, dokler ni zdravnik za gotovo doznal, da je bolezen popolnoma izginila. Jetični naj se ne ženijo vsaj toliko časa, dokler imajo odprto tuberkulozo, katere zunanji znak je kužni izmeček. Okužili bi zakonskega sodruga in otroke. — V naših krajih se največ greši v tem, da se sklepajo zakoni z živčno težko bolnimi, duševno obremenjenimi, božjastnimi... Iz takih zakonov se rode otroci, ki nosijo s seboj dedno breme toposti, behavosti in raznih bolezni, nekateri pa se tudi razvijejo v umobolne.

KOŽA POZIMI.

Pozimi koža na rokah rada poka, kar je posebno nevarno za delavne ljudi. Namaži roko z glicerinom, naj bolje še preden začne koža pokati. Toda namazati je treba mokre roke. — Kdor ima na obrazu suho kožo, ki v vetru rada poka in se lušči, naj si vsakokrat, ko si umije obraz, namaže kožo s par kapljicami oljčnega ali orehovega olja. To zadostuje, da bo koža ostala voljna in nežna.

Dr. J.

MAJHNE OPEKLINE.

Kuharica se večkrat opeče, ker ji štrkne na roko krop ali vrelo olje, ker se otisne ob razbeljena vratca, posodo itd. Brž prereži čebulino glavico in s tem drgni opečeno mesto. To je prav preizkušano sredstvo, da se bolečina poleže in da se ne napravijo mehurji.

ZA KUHINJO.

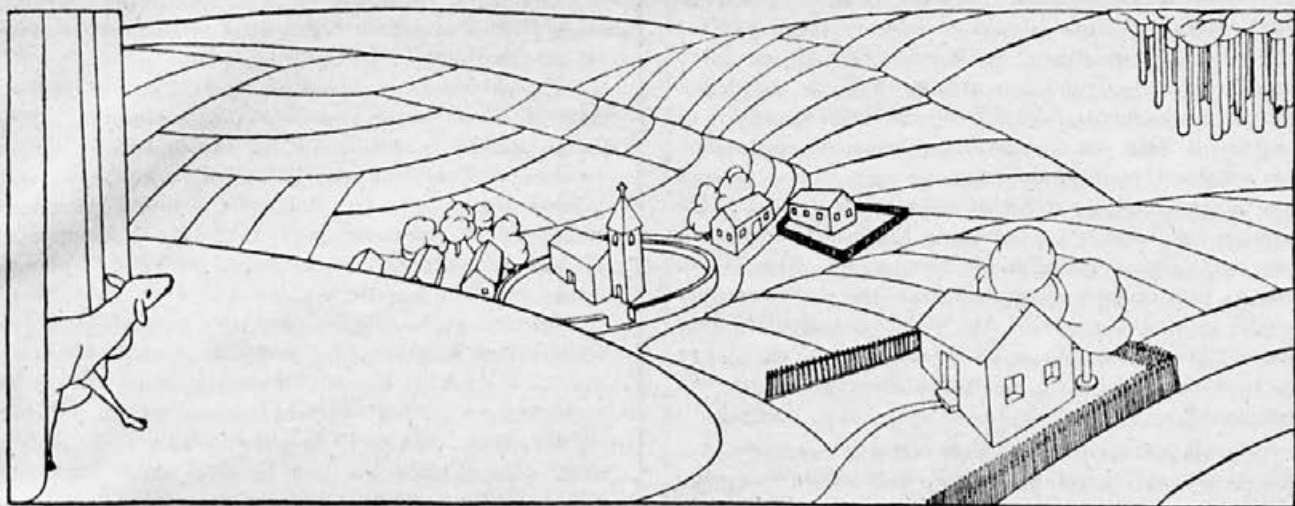
Goriška potica. — Zmešaj 4 deke kvasa, 15 dek moka, 3 deke sladkorja in nekoliko toplega mleka. Pusti naj vzhaja na gorkem. Medtem mešaj v skodeli 12 dek masla in počasi dodaj temu 3 rumenjake enega za drugim, nato nekoliko ribane limonove skorjice, soli, 35 dek moka in testo, ki si ga že prej pripravila, in toliko toplega mleka, da testo postane rahlo. Z močno, leseno žlico tepi ga pol ure in nato dodaj snega iz dveh beljakov. Pokrij testo, postavi ga na gorko in pusti, da vstaja. Ko bo narastlo še za enkrat toliko, ga nekoliko premešaj na deski in raztegni z valjem. Nanj potrosi vsebino za potico, ki si jo že prej takole pripravila: Raztopi 7 dek čokolade v osminki litra toplega mleka, dodaj 6 dek sladkorja, 12 dek zmletih orehov, 10 dek ribanega kruha, cvrtega v 8 dekah masla, nekoliko limone in drugih dišav. Vse to zvij v testo, položi v model, pusti naj še nekoliko vzhaja, nato ga pusti v peči 80 minut. — Goriška potica je kaj slastna!

Kostanjeva torta. — Stepi 5 beljakov in nekoliko sladkorja, ko se sneg strdi, mu dodaj še malo sladkorja, nekoliko limonovega soka in 70 dek kuhanih in skozi cunjno dobro pretisnjenih kostanjev in malo vanilije. Vse to dobro premešaj in speci. Prej namaži torto s stepeno smetano in posuj nanjo malo sladkorja. — Cena in tečna sladčica.

Medeno pecivo. — Mešaj v skledi 15 dek medu in 10 dek sladkorja, dodaj pol kg moka, kateri si primešala polovico vzhajalnega praška in eno osminko mleka. Ko si testo dobro vmešala, ga raztegni za prst na debelo in ga pusti tako stati 12 ur. Nato zreži ga na poljubne kosčke ali like in jih speci na plošči, da postanejo zlato-rumeni. — Posebno priporočljiva jed za družine naših čebelarjev.

Drobovje (tripe). — V eno šestnajstinko litra olja vrzi 2 žlici zribanega kruha, česnika in peteršilja. Dodaj pol kg drobovja, zrezanega na podolgovate koščke, ki si ga že prej dobro skuhalo. Zalij z vodo, dodaj soli, popra, paradižnikovega soka in pusti, naj vre dolgo časa. Ko postaviš na mizo, potrosi z ribanim sirom. — To so »tripe« na goriški način.

Zelje in krompir. — Zreži glavo zelja na prav drobne listke in ga operi. Nato cvri v kozi špeha in čebule in pusti, da zarumeni. Potem prideni zelja in dva krompirja, ki si ga zrezala na kocke, in vse skupaj duši na majhnem ognju. Mešaj večkrat, ker se rado smodi. Ko si tako nekaj časa dušila, prilij vode, prideni soli, popra, kimla in majarona in, ako imaš, tudi klobasic. — Vse skupaj kuhaj približno 1 uro in slednjič prideni tudi riža, ki ga navadno kuhaš 10 minut na velikem ognju.

P I S A N O P O L J E

Tone Knap:

ČUDA NAŠIH RASTLIN.

Večkrat čitaš v časopisih o nebotičnikih, to je o hišah s tridesetimi, petdesetimi in še več nadstropji. Čudiš se temu: »Hudimana, kako da se vse to ne podere.« Tudi o Eiffelovem stolpu si že bral in o novi hiši v Ameriki, ki ga je v velikosti prekosila. Pa si pri tem katerikrat pomislil na rastline, n. pr.: na smreko v gozdu ali žitno bilko na njivi, na palme v Afriki? Pa ne samo to. Ali si se vprašal tako začuden, kot pri branju o visokih stavbah, zakaj se rastline ne zrušijo? Dvomim. Rastlina ti je že vsakdanja stvar in zato ti ne vzbuja zanimanja. In vendar je rastlina, pa najsibo ta ali ona, najpopolnejša stavba.

Oglej si domači cerkveni stolp. Res je visok, zato pa ima tudi debelo zidovje in je spodaj dosti širok. Primerjaj sedaj žitno bilko. Približno 1500 mm visoko steblo ima osnovno ploskev, koje premer meri bore 3 milimetre. Kaj je to proti visokosti! Kakšna bi morala biti naša poslopja, da bi dobili isto razmerje med osnovno ploskvijo in visokostjo? Najmanj triinšestkrat višja bi morala biti! Kateri inženir bi si upal kaj takega napraviti! Poleg tega nosi malo stebelce na vrhu še težak klas. Pa kaj vse to! Kaj pa takrat, kadar tuli vihar? Si videl smreke, kako so se v vetru pripogibale? In si že videl stolp, da bi se bil le za par centimetrov upognil? Takoj bi bil polom.

Vidiš, dragi moj, da ni zametovati rastlin, češ, to je vsakdanja stvar. Samo malo bolj pozorno se ozri krog sebe, pa boš imel dovolj premišljevanja.

Kaj pravzaprav drži rastlino pokoncu? V glavnem so tri sile, ki imajo tu važno besedo: da morejo rastline vzdržati težo, da se pri upogibanju ne zlomijo in da se ne stržejo.

Pri zidanju rabijo podpornike — traverze. Tudi rastlina jih ima, pa še veliko. Kakor zbirajo zidarji za razna dela razne podpornike, tako si tudi rastlina napravi tra-

verze prav »po naročilu«; kakršnih potrebuje, takšne si zbere. Vse te podornike imenujemo podorno ličje. Razvrščeno je ravno tako, kakor razvrstijo zidarji podornike. Kjer je večje breme, tam so podorniki močnejši. Na obodu je pritisk večji, zato so tam podorniki močnejši. Obliko imajo podobno, kot traverze, namreč velikega I. Če so potem te traverze postavljene v krogu (mislimo si tako, kot številke na uri) in tesno skupaj, dobimo cevasto obliko, ki je tudi v tehniki zelo uporabljiva. Tako približno bi bilo žitno stebelce. Pa to še ni vse. Poleg podpornega ličja imamo še elastično staničje, ki je bolj proti sredi vedno močnejše in gostejše. Namen tega je, da se rastlina lahko upogiba. Kako bi sicer mogla žitna bilka kljubovati vetrovom ali visoka palma vsem viharjem, ki ji pripogibljejo vrh prav do tal! Staničje samo se more raztegniti, ne da bi se raztrgalo. Seveda le do neke meje. Če torej deblo upognemo, se na eni strani staničje raztegne, na drugi skrči. Tudi korenina ima dovolj priprav za svoj posel. Poleg opravila, da srka vodo in razne snovi, ima še važno nalogo, da drži rastlino pokoncu. Zasedra se v zemljo tem bolj globoko, čim višja je stavba, ki jo mora držati. Seveda se ravna korenina tudi po tem, v kakšni zemlji je. Sila, ki deluje pri tem na korenino, je vlačilna, ravno obratno kot v stebelu, kjer pritiska ali tlači. Zato je pa tudi staničje pri korenini vse v sredi, da ima večjo odpornost proti raztrganju.

Povsod vidimo, da skuša rastlina s čim manjšimi pripravami in stroški pridobiti čim večjo varnost in trdnost. In kje se je učila vsega tega? Pri ljudeh ne, pač pa se mi učimo pri njej. Vsa tehnika, vse stavbarstvo, vse se je šlo učiti v naravo k preprosti rastlinici. Odkod vse znanje prave razporeditve, odkod zlati preseki, če ne od rastlin!

Vsakdo ve, da raste deblo navzgor, korenine navzdol. Zakaj? Gotovo zato, ker korenine opravljajo svoj posel v zemlji, deblo z vejami in listi na zraku, na svetlobi. Toda to še ni dovolj, da raste vsako na svoj

kraj. Mora biti neka sila, ki to vodi in uravnava. Tej sili pravijo geotropizem. Po domače bi rekli, da je to zmožnost rastline, da odgovarja na dražljaje, ki jih povzroča privlačnost zemlje. To silo delijo na pozitivno in negativno. Prva sila (pozitivni geotropizem) je ona moč ali zmožnost rastline, da raste v smeri, kamor jo vodi privlačnost zemlje, namreč navpično v tla proti središču zemlje, kot rastejo vse korenine (glavne). Zato pravimo, da so glavne korenine pozitivno geotropične. Druga sila pa tišči ravno v nasprotno smer, torej navpično navzgor, od središča zemlje, kot rastejo vsa debla. Smreka, kar je torej vidimo, je pozitivno geotropična. Vse to je tako trdno določeno, da tudi s silo tega ne moremo spremeniti.

Če vsadim seme, bo pognalo stebelce navzgor, koreninice navzdol, pa naj pade seme kakor hoče v zemljo. Celo odlomljena vrbova vejica, ki jo vtaknemo v zemljo, bo pognala koreninice navzdol in vršiček navzgor, dasi je v popolni temi. Še več! Obrnimo to vejico, potem ko je že pognala koreninice in vršiček, narobe v zemljo; namreč tako, da bodo koreninice stale navzgor in vršiček navzdol. Brez pomisleka se bodo koreninice obrnile navzdol in novi poganjki vršička navzgor. Ni kakor se jih ne da preslepiti. Sem spada tudi slučaj, da po nevihti potlačeno žito na polju samo od sebe »vstane«. Pravzaprav začne od zadnjega kolevca na novo rasti pokoncu radi negativnega geotropizma.

Poleg geotropizma poznamo še vse polno drugih tropizmov. Tako n. pr. heliotropizem ali zmožnost rastline, da odgovarja na dražljaje svetlobe. Ravno ta dela včasih ljubiteljem in ljubiteljicam rož v lončkih precej preglavic. »Kako to, da moja roža noče rasti pokoncu? Vsa je zveržena in zvita.« Kako naj ti raste, ko imaš svoje rože na takem prostoru, kamor prihaja svetloba samo od ene strani in še te je mogoče malo. Vsi zeleni rastlinski deli so zelo, zelo pozitivno heliotropični, torej zelo dovzetni za svetlobo. Če, par tisočink sekunde razsvetlitve zadostuje, da začne mali kalček rasti v ono smer, odkoder je prišla svetloba. Če hočeš imeti v lončkih lepo zraščene rože, jih moraš postaviti na prostor, kjer je od vseh strani dovolj svetlobe. Videl sem lep slučaj. Pozimi vsejano seme raznih rož je pognalo. Posoda je bila na mizi poleg edinega okna, skozi katero je prihajalo dovolj svetlobe. Komaj so prilezle klice iz zemlje, že so se obrnile vse v smeri proti oknu. Ker jih ni nihče obračal ali postavil na drug kraj, so rasle vse tako, da os bile nagnjene proti oknu. Šele kasneje, ko so jih črez dan postavljali na prosto, so se popravile in začele rasti lepo pokoncu.

Nasprotno pa so korenine negativno heliotropične, torej rastejo proč od svetlobe. Nikoli ne boš videl korenin, da bi silile na dan, ali če se kaka stranska koreninica spozabi in pokuka v svet, se takoj zopet zarije v svoje kraljestvo.

Da tudi voda vpliva na rastlino, nam jamči hydrotropizem. Vedno si bo znala rastlina, posebno korenine poiskati pot v ono smer, kjer je več vlage ali pa v smer, kjer je je ravno prav (če je na preveč vlažnem kraju). Tok vode obrne rastlino ali proti sebi (toku) ali v smeri

toka. Kemična sestava teh, pritisk, zrak, vse to vpliva na rast rastline.

Nekoliko miru. — Klepetava gospodična si je umisljala, da je bolna, in je dala poklicati zdravnika. Prišel je, jo preiskal in rekel: »Ni nič resnega. Dajte, da popijam žilo. Potrebno vam je nekoliko miru.« — »Oh, gospod doktor, tako sem bolna. Le pogledjte, kako imam bel jezik!« — Zdravnik je pogledal njen jezik in rekel: »Draga gospodična, vašemu jeziku gre kakor vam: ne koliko miru mu bo zelo koristilo.«

Izvrstna jed. — Letoviščar je zvečer prišel v gorsko krčmo, kjer je že večkrat prenočil. Krčmar se mu je opravičil, da nima ničesar ko vino in kruh. — »Ali nimate več nasoljenih zareznic, ki so mi zadnjič tako dišale? To je bila izvrstna jed.« — »To je že res,« je dejal pob na peči, »pa kam bi prišli, če bi nam vsak teden erknil en konj!«

Prof. Rado Bednarik:

MORJA GLOBINE IN SKRIVNOSTI.

Mi, ki smo vajeni živeti daleč v stran od brezbrežnih prostranstev svetovnih oceanov, komaj poznamo čudovite lastnosti morja in njegovih globin. Pa tudi učenjaki so jeli komaj v preteklem stoletju proučevati morja ter so ustvarili novo vedo. Oceanografija (morjeslovje) je ime novi znanosti. V kneževini Monako je poseben, velik oceanografski zavod, kjer se shajajo raziskovalci morja. Nova veda o morjih in njih svojstvih se vedno bolj širi.

Kako bi se tudi ne, ko pa je ia zemeljski obli skoraj dvakrat toliko površine zalite z morji kot pa je suhe zemlje. Ta velikanska vodna ploskev in kar je pod njo pa ni mrtva puščava. Prav živahno življenje milijonov živih bitij jo oživlja. Kaj bi bili obmoški narodi brez ribolova? Morske globine pa niso le velikanska zaloga živil. Morje je tudi visoka trgovska cesta, ki veže na tisoče kilometrov oddaljene narode. Pa tudi za življenje samo je morje neobhodno potrebno. Morje je namreč največji izenačevalec podnebja. Saj je znano, da se voda počasneje segreje, pa tudi pozneje shladi kakor kopna zemlje. Zato morje pozimi blaži preostro klimo, poleti jo pahladi. Ta razlika v temperaturi nad morjem in kopnim povzroča blagodejne z vodo nasičene zračne tokove, ki žejno zemljo napajajo.

Ze ti naštetih vzroki vam dovolj zgovorno povedo, kako velikega pomena je proučevanje morja, oziroma oceanografija.

Pa poslušajmo malce, kaj nam ta nova znanost pripoveduje.

Morje pokriva 361 milijonov štirijaških kilometrov zemeljske oble. Če bi bilo morje povsod enako globoko, bi imelo 3800 metrov globočic. V resnici pa prehaja kpnj svet (tako zvani kontinentalni blok) le polagoma v večje globine. Sprva se ugrezne do 200 metrov globoko; ta polica ob obali, ki je ponekod širša, drugod ožja, se zove šelf (plitvina). Od roba šelfa navzdol pa začno temne globine.

V starih časih, med ledeno dobo, je morska gladina bila za 67 metrov nižja od sedanjice. Vprašali boste, čemu neki? Takrat je debel leden oklep pokrival zemljo. Dosti vode, ki bi se sicer bila stekla v morje, se je strdilo v led. Po ledeni dobi se je led raztaljal, reke in veletoki so narasli ko pomladi gorski hudourniki in dvignili gladino višje.

Pa se bo oglasila brihtna glava: »Že res, kaj pa solnce, ki poleti tako pripeka, ali ne spremeni dosti vode v pare?«

I, kajpak, toda pare se dvignejo v zrak in jadrajo z zračnimi tokovi nad dolino, kjer se shlade, zrak oziroma njegova prostornina se skrči in stisne iz sebe, — tako nekako kot goba vodo, — dež, sneg ali točo. Padavine se zbirajo v potokih in rekah in na ta način se vodna kapljica, ki se je Bog ve kdaj dvignila iz naročja morja, zopet vrne k materi. To je večni krogotek, eno največjih, svet in življenje ohranjujočih čudes.

Dejali smo, da se je morska gladina po ledeni dobi dvignila za 67 metrov; pa še za 33 metrov bi se lahko. Pa se ne. To pa zato, ker gornje vodne plasti s svojo težo pritiskajo na spodnje ter jih tako do neke mere stlačijo. Delali so poskuse: potisnili so leseno kroglo globoko v morje. Ko jo je valovje vrglo spet na površje, je bila vsa stlačena. To je zadosten dokaz, da se dajo tudi vodne plasti nekolikaj stlačiti. Kako pa da potem uboge ribice ne zmečka? Zato ne, ker imajo vodne živali enako močan vodni pritisk od zunaj in od znotraj, ker so polne vode.

Navadno menimo, da stoji morje vedno enako visoko. Pa ni res. Več vzrokov vpliva, da se morska gladina viša ali pa pogreza. Saj je morje v neprestanem gibanju. Najbolj znano je, da morje narašča ob plimi. To ve vsak tržaški fant, da je morje v kanalu ob plimi za par decimetrov višje kot ob oseki. To se ponavlja vsakih 24 ur dvakrat. Ponekod n. pr. v Hudsonovem zalivu v severni Ameriki se morje ob plimi dvigne za celih 10 do 15 metrov.

Učenjaki so dognali, da povzročata to menjajoče se dviganje morske gladine privlačna sila lune.

Drugi vzrok za nihanje morske gladine sta mráz in toplota. Ob mrázú se voda skrči, torej gladina zniža; ob toploti pa je ravno obratno. Voda pa seveda ne upada na metre, marveč le za centimetre. Toda za množino morske vode pride tudi to malenkostno nihanje v poštev.

Ko se v severnih morjih tali led ali pa ob obali sneg, tam morje naraste. In to tudi zato, ker priteče v morje mnogo sladke vode brez soli. Taka voda je tudi redkejša ko slana morska in zato dvigne morsko gladino nad povprečno stanje.

Po nekih vodovjih, posebno na Ženevskem jezeru, opazujejo, da se ob vetrovnem vremenu voda na bregu dviga, na nasprotni strani pa upada. Pojav je čisto naraven. Veter se od strani z vso silo upira ob vodno gladino in jo žene k obrežju. Ob Kanarskih in Azorskih otokih se včasih pojavijo močni zračni vrtinci. Ti povzročajo, da se morska gladina na sredi vrtinca zniža in nastane neke vrste vodeni kotel, ki je dolg ne le po par metrov, marveč na kilometre. V Rdečem morju, poleti

tudi v Sredozemnem morju, se da opazovati, kako se morska gladina radi silnega izhlapevanja niža. Morjeslovci so končno odkrili še en vzrok za padanje in dviganje morske gladine, in ta je zračni pritisk, ki v Severnem morju potisne — seveda gre tu le za par centimetrov — morsko gladino navzdol.

Ko so učenjaki odkrili to neprestano dviganje in padanje morske gladine, so povzročili pravo revolucijo v merjenju. Navadno se vse vzpetosti na kopnem merijo od morske gladine navzgor. Katera pa je zdaj prava višina morske gladine, oziroma višina 0 (nič) metrov? Najbolj v zadregi za to izhodno število merjenja so države ob obali, kjer imajo visoko plimo. Saj gre razlika tu na metre! Zato si je vsaka država pomagala po svoje. Francija n. pr. smatra za 0 m višine najnižje stanje morja ob oseki. Nemci in Američani imajo za »nivo obrežnih kart« (0 m višine) srednje najnižje stanje morja ob oseki. Države bodo morale potemtakem prej ali slej sklicati mednarodno zborovanje, da določijo, kaj je — nič metrov višine.

Vidite, kakšna vprašanja se nenadoma pojavijo, ko začne učeni svet iskati in proučevati tajnosti narave. Dokler bodo človeški možgani mogli delovati, bodo vedno imeli dovolj ugank iz narave, da jih rešijo. Mi le prepustimo učenjakom, da še kaj razvozljajo, prihodnjič pa se bomo potopili v velike globine pogledat, kaj se skriva tam doli na dnu vodá.

ZA SMEH.

Na planini. — Izletnik je dejal naši Mojci: »Rad bi šel v mesečini vrh gore, a se bojim, se izgubiti. Bi me ne hotela spremiti Vi, lepa deklica? — Mojca: »Ni potrebno. Imamo kravji zvonec. Tega si privežite okoli vratu, in če se boste zgubili, Vas bo hlapec Miha že našel.«

Otroška pamet. — »Mama, odkod prihajajo otroci?« — »Kupijo jih.« — »Ali res?« — »Prav res.« — Mala Dorica premišlja, potem pravi: »Ne verjamem.« — »Za kaj ne?« — »Ker jih imajo revni več ko bogati.«

Važna skrb. — Otroci so bili prvič v šoli. Ko jih je učitelj popisal, jih je vprašal, če hoče kdo še kaj vedeti. V zadnji klopi dvigne paglavček roko in pravi: »Gospod učitelj, kdaj se bodo spet začele počitnice?«

Henrik IV. in kmet. — Henrik IV. se je izgubil na lovu in ko je srečal nekega kmeta, mu je rekel, naj prisede za njegovim hrbtom na konja, da mu bo pokazal pot, ki pelje na rob gozda. Ko sta jahala, mu je kmet odkril, da bi močno želel videti kralja. — »O, nič ni lažjega,« mu reče Henrik IV. »Ko bova prišla na smoter najinega pota, ti ne bo drugega treba kakor gledati onega, ki bo obdržal klobuk na glavi, medtem ko bodo drugi odkriti.« Četrť ure zatem je Henrik IV. dosegel svoje spremstvo in se znašel v krogu gospodov, ki so ga vsi s spoštovanjem pozdravili in ostali odkriti. Obrnil se je tedaj k svojemu vodniku (kažipot): »Torej,« ga je vprašal, »kdo je kralj?« — »Pri moji veri, gospod, ali ste Vi ali pa sem jaz, kajti razen naju dveh ni nobenega, ki bi imel klobuk na glavi.«

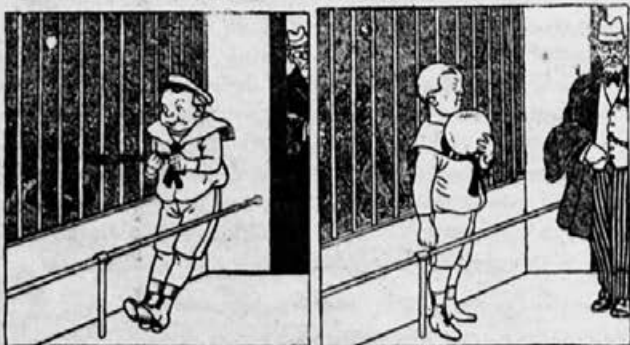
Cuden stroj. — »Dandanašnji« — je razlagal bogat tovarnar kmetu — »ko je napredek znanosti tako velik in so za vse reči že izumili stroje, ni več treba Boga. S pomočjo znanosti in strojev se lahko izvrše najčudovitejše stvari.«

»To tudi jaz mislim,« odgovori kmet. »Prav pred par dnevi sem videl na sejmu čudovit stroj: na eni strani so metali vanj seno, na drugi je teklo mleko.«

»A vidite!« ponosno reče tovarnar. »Ali vam nisem pravil? Uverjen sem, da bomo videli še bolj zanimive novosti.«

»Da, da,« odvrne kmet, »ampak onega stroja ni iz našla znanost; to je bila žival, ki se ji pravi — krava.«

V zverinjaku.

1. Aha, zdaj te pa imam!

2. Joj, gospod učitelj!

3. Zdaj pa te ona ima!

DVORNIKOVA SMOLA.

(Pismo iz starih časov.)

Ponedeljek, 1. decembra 1664.

Moram vam povedati majhno zgodbico, ki je resnična in vam bo v zabavo. Kralj se v zadnjem času ukvarja s pisanjem verzov. Gospoda de Saint-Aignan in Dangeau ga poučujeta, kako naj se verzi sestavljajo. Napisal je onega dne majhen madrigal, ki ga niti on sam ni priznal za ljubkega. Neko jutro je rekel dvornemu maršalu de Gramontu: »Gospod maršal, prosim vas, prečitajte ta mali madrigal, in pomislite, ali ste že kdaj videli kakšnega tako neumnega! Ker vsi vedo, da v zad-

njem času ljubim verze, mi jih pošiljajo vsakovrstne.« Ko je maršal prečital, je rekel: »Vaše Veličanstvo iz vrstno sodi vse stvari: res je ta le madrigal najbolj bedast in smešen, kar sem jih kdaj čital.« Kralj se zasmee in mu reče: »Ali ni oni, ki ga je spisal, res velik bedak?« »Veličanstvo, zanj ni boljšega imena.« »Dobro!« pravi kralj, »vesel sem, da ste mi tako dobrohotno povedali; jaz sam sem ga napisal.« — »Ah, Veličanstvo, kakšno izdajstvo! Naj mi ga Vaše Veličanstvo vrne, prečital sem ga v naglici.« — »Ne, gospod maršal; prvi vtisi so vedno najbolj naravni.« — Kralj se je močno sraeval temu smešnemu dogodku in vsakdo ve, da je to najkruptejša malenkost, ki jo lahko doživi star dvornik.

Nočna posoda. — Gospa Košatica je imela posebno posodo za kosilo, posebno za večerjo. Ko se je nekega večera zbral okoli nje venec odličnih gostov, je sobarica prinesla na mizo jedi v posodi za kosilo. Gospa Košatica je jezno zavpila: »Ali ti nisem že stokrat rekla, da mi prinesi, kadar imam goste, nočno posodo!«

Rešitev ugank v 8. številki „Družine“.

1. Dopolnilnica.

S R E N J A
S R E B R N I K
K L A S J E
O S T A N E K
P R O S I L E C
P R A T I K A
O K R A S K I

2. Crkavnica.

Začni v sredi, pojdi na skrajna polja prečnic in križa, preostalo dopolni v smeri urinega kazalca od zunaj na znotraj! Dobiš:

BESEDE MICEJO, ZGLEDI VLEČEJO.

3. Napis na pokopališkem vhodu.

Pravilno zamenjaj črke napisa in dobiš pregovor:

»DANES MENI, JUTRI TEBI...!«

4. Berila.

Pri vsakem berilu vzameš najprej prvo število strani, nato pri vsakem berilu drugo, potem še tretjo pri dveh berilih; dobiš:

CITAJ RAD!

5. Konjiček.

Načega življenja doba
od zibeli do groba:
kaj je drugega kot bitev,
selitev,
ločitev?

Medved.